

Dansk Arbejdsmandsforbund under storkonflikten 1925

Forspil, forløb, efterspil

Af Tom Sinding

De faglige forhold i mellemkrigstiden er næsten ikke blevet behandlet af faghistorikere, og selv om Storkonflikten i 1925 er den bedst kendte af de faglige konflikter i 1920'erne, er det alligevel lykkedes forfatteren, cand.mag. Tom Sinding at finde nyt relevant kildemateriale. Ud fra to hidtil ukendte dagbøger af henholdsvis Dansk Smede- og Maskinarbejder Forbunds daværende formand, I. A. Hansen, og daværende justitsminister K. K. Steincke er nye sider af konflikten blevet belyst. Forfatteren viser bl.a. Stauning-regeringens forsøg på at hindre en konfliktsituation og viser, at den økonomiske støtte fra De samvirkende Fagforbund til Dansk Arbejdsmandsforbund i 1925 blev givet ud fra de samme kriterier som i de foregående år. Arbejdsmandsforbundet blev altså ikke forfordelt, som hævdet af flere forfattere.

I. INDLEDNING

Storkonflikten i 1925, der begyndte den 18. marts og efter flere udvidelser først sluttede den 6. juni, er til dato den største faglige konflikt i landets historie, hvilket er så meget mere interessant, som den fandt sted under den første socialdemokratiske regering og medførte en offentlig kendt splittelse mellem De samvirkende Fagforbund (DsF) og Dansk Arbejdsmandsforbund (DAF).

De modsætninger, der både på de enkelte arbejdspladser og på det organisatoriske område havde bestået mellem de faglærte og ufaglærte arbejdere siden den danske arbejderbevægelses start, kunne også spores i det til tider meget spændte forhold mellem DsF og DAF. I mellemkrigstiden var problemet om DsFs kompetence et spørgsmål om retten til at indgå generelle forlig med Dansk Arbejsgiverforening (DA). DsFs ledelse stod for centralisation, mens DAF stod for decentralisation og enkeltforbundenes suverænitet. Kompetencespørgsmålet blev i 1922 løst til Arbejdsmandsforbundets tilfredshed efter en konflikt, hvor DAF kom til at fortsætte kampen alene, da DsF havde sluttet forlig. De samvirkendes generalforsamling vedtog nemlig, at DsF ikke kunne afslutte generelle aftaler om lønforholdene på de enkelte forbunds vegne¹.

Kapitel I.

1. Jørgensen (1975), p. 3ff.

Året 1921 blev et vendepunkt for den danske arbejderbevægelse. For første gang blev arbejderne presset i defensiven i den forstand, at det lykkedes arbejdsgiverne at få lønningerne reduceret, og presset på arbejderne fortsatte i de følgende år.

I 1924 var situationen usikker for alle parter. I april måned havde Socialdemokratiet for første gang fået regeringsmagten, og ingen kunne vide, hvad det ville betyde for de faglige forhold. Fagbevægelsen stod stærkere end i årene før, da arbejdsløsheden var den laveste i flere år, og da pristallet samtidig var stigende, var det naturligt at kræve dækning for dyrtiden.

Andre forhold bevirkede imidlertid, at arbejdsgiverne måtte stille sig særlig afvisende over for krav om lønforhøjelser. Fra september 1924 begyndte den danske krone at stige, og denne stigning blev fastholdt i regeringens valutalog, der blev vedtaget kort før jul. En stigende krone skabte problemer for eksporterhvervene, og den højere kurs måtte – med nogen forsinkelse – medføre et faldende pristal².

Disse forhold gjorde, at Poul Milhøj en smule bagklogt konkluderer, at det ikke var så mærkeligt, »at den største lønkamp kom til at stå i 1925, hvor konflikten mellem stigende detailpriser og faldende afsætningspriser naturligt måtte tilspidse«³.

II. FORSPILLET TIL KONFLIKTEN

II.1. Dansk Arbejdsgiverforenings taktik

Dansk Arbejdsgiverforenings stærkeste våben var de store lockouter, og med den såkaldte sammenkoblingstaktik kunne foreningen holde overenskomstforholdene samlet. DA gjorde det enkelte forhold betinget af en samlet afgørelse for alle overenskomster, idet en forkastelse blot fra et enkelt fagforbunds side ville blive betragtet som en forkastelse af *samtlige* overenskomster. Hermed kunne DA også bevare et centralt greb om lønudviklingen og hindre enkelte forbund i at opnå forbedringer, der kunne smitte af på andre områder.

På Dansk Arbejdsgiverforenings generalforsamling den 27. og 28. maj 1924 blev der vedtaget en resolution, der omtalte, at pristallet ikke fortsat kunne bruges som en faktor i lønreguleringen¹. Den socialdemokratiske regering,

2. Denne artikel er en forkortet og lettere revideret udgave af mit speciale ved Historisk Institut, Århus Universitet, december 1976.

Om forholdene før 1925, se Sinding (1976), p. 10-15.

3. Milhøj (1954), p. 41.

Kapitel II.

1. Arbejdsgiveren 1924, p. 169.

der var tiltrådt i april 1924, havde gjort arbejdsgiverne forsigtige², men når foreningen i resolutionen ville væk fra pristallet, var det taktisk betinget. DAs formand, bogtrykker H. Langkjær, omtalte på et forretningsudvalgsmøde i juli 1924, at hvis man stillede arbejderne over for velbegrundede krav om lønnesættelser, kunne man måske bevare status quo, og selv dette ville være en gevinst. Derfor var det for tidligt at erklære sig for en forlængelse af overenskomsterne³. Endvidere skulle DA tage hensyn til Forligsinstitutionen. Langkjær mente, at hvis man ikke krævede reduktioner, ville man blive nødt til at give noget efter studehandelsprincippet⁴.

Arbejdsgiverne var altså ikke – som i de foregående år – interesserede i at indgå overenskomster med de faglærtes organisationer på et tidligt tidspunkt. Foreningen ønskede intet forlig med Centralorganisationen af Metalarbejdere, før der var indgået overenskomst med Dansk Arbejdsmandsforbund⁵. Den tidligere anvendte fremgangsmåde havde ikke båret frugt. I foråret 1924 havde DAF stillet større krav end de faglærte, og en større konflikt var kun med nød og næppe blevet undgået.

Efterhånden som priserne steg i efteråret 1924, blev det imidlertid klart for arbejdsgiverne, at de ville blive nødt til at give visse forbedringer. På et forretningsudvalgsmøde i oktober udtalte Langkjær: »At slutte med nogen hensynstagen til en stigning af pristallet ville ikke kunne betragtes som noget nederlag«. DA skulle forholde sig roligt afventende og lade DsF spille ud⁶.

II.2. Centralorganisationen af Metalarbejderes kontakter med Jernindustriens Sammenslutning

De faglærte arbejderes organisationer havde på grund af det såkaldte bevægelige lønsystem i jernindustrien en interesse i at få sluttet overenskomst så tidligt som muligt, og derfor diskuterede Dansk Smede- og Maskinarbejderforbunds (DSMF) hovedbestyrelse sammen med repræsentanter for de andre forbund i Centralorganisationen den kommende overenskomstsituation den 17. juli 1924. Hovedbestyrelsen besluttede at spørge Sammenslutningen af Arbejdsgivere indenfor Jern- og Metalindustrien i Danmark, om den var villig til forhandlinger om en forlængelse⁷. De ønskede forhandlinger fandt sted i slutningen af august. I.A. Hansen, der var formand for både DSMF og Central-

2. DA FU protokol 22/8 1924, p. 384-385.

3. DA FU protokol 7/7 1924, p. 337.

4. DA FU protokol 5/9 1924, p. 410.

5. DA HB protokol 7/7 1924, p. 231.

6. DA FU protokol 22/10 1924, p. 507.

7. DSMF protokol 17/7 1924 (HB-møde).

organisationen, spurgte de fremmødte arbejdsgivere, om Sammenslutningen tilsigtede at slutte efter statens pristal. Han gjorde også opmærksom på, at Centralorganisationen ikke ventede gennemgående løntillæg. Arbejdsgiverne lovede at forelægge I.A. Hansens synspunkter for Sammenslutningens ledelse⁸.

Efter et hovedbestyrelsesmøde i Dansk Arbejdsgiverforening den 12. september 1924 sendte Sammenslutningen et brev til Centralorganisationen, hvori man gjorde opmærksom på, at foreningen ikke i øjeblikket ville binde sig for en så lang periode som indtil udgangen af 1925. Yderligere forhandlinger skulle ikke finde sted foreløbig⁹.

Sammenslutningen fulgte hermed DAs henstilling til underorganisationerne, og samtidig havde arbejdsgiverne erfaret, at de faglærte arbejderes største organisation stillede meget moderate krav.

II.3. Dansk Arbejdsmandsforbunds taktik og muligheder i 1924

Centralorganisationens henvendelse til Sammenslutningen var ikke i DAFs interesse, da de meget moderate krav ville virke hindrende for arbejdsmændenes ønsker om lønforhøjelser. DAF var interesseret i at få forhandlinger med de enkelte underorganisationer i Arbejdsgiverforeningen og slutte overenskomst med disse. Dermed kunne forbundet undgå de såkaldte generelle løsninger, der gjorde det svært at få yderligere forbedringer til de lavestlønnede, der havde lidt mest ved lønreduktionerne i begyndelsen af 1920'erne.

I 3 store artikler i Arbejdsmandenes Fagblad i sommeren 1924 stillede DAFs førstesekretær, Chr. Sørensen, spørgsmålet: »Hvad er grunden til, at vi ikke mere kan komme i virkelige overenskomstforhandlinger med vor modpart?« Han mente, at DAF skulle sørge for, at de krav, der blev stillet, ikke virkede som en hindring for at komme i forhandling med arbejdsgiverne¹⁰.

De kommende overenskomstforhold blev diskuteret af DAFs hovedbestyrelse den 26. og 27. august 1924, men den meget lange debat viste tydeligt, at ingen af hovedbestyrelsens medlemmer havde nogen konkrete ideer om, hvordan de direkte forhandlinger kunne komme i stand og bære frugt¹¹.

En måned senere diskuterede hovedbestyrelsen igen problemet. DAFs formand, M.C. Lyngsie, indrømmede, at overenskomstforholdene var trykken-

8. Sammenslutningens protokol 30/8 1924, p. 305-308. – I. A. Hansens notits. DSMFs arkiv. Overenskomstsituationen 1924-25. Læg: Spørgsmålet om eventuel overenskomstforlængelse juli 1924.

9. 11. beretning, p. IX-X.

10. Arbejdsmandenes Fagblad 1924-25, p. 61ff, 73ff og 85ff.

11. DAF protokol 26-27/8 1924 (eks. HB-møde).

de, og at DAs holdning tydede på stejthed. Han mente dog, at DAF burde opsigse landsoverenskomsterne og starte de lokale forhandlinger, og dette fulgte hovedbestyrelsen¹².

DAFs magtesløshed over for de generelle ordninger ses tydeligt i det cirkulære, som forbundet udsendte den 29. september 1924. Samtidig med at afdelingerne blev anbefalet at opsigse overenskomsterne, indrømmede forbundet, at dette var »et første skridt i retning af den sammenklumpning af forhandlingerne, som vi ellers ville undgå«¹³.

På DAFs forretningsudvalgsmøde den 10. november og det efterfølgende hovedbestyrelsesmøde dagen efter blev de kommende delegeretmøder, der skulle udarbejde forslag til overenskomsterne, diskuteret. Lyngsie sagde, at DAF ikke ville modtage noget forslag, der ikke indeholdt forbedringer. Chr. Sørensen, der som førstesekretær normalt blev betragtet som Lyngsies højre hånd, mente, at situationen var vanskelig, og derfor måtte de delegerede ikke stille for høje krav, da disse alligevel ikke ville blive gennemført. Lyngsie var enig med Chr. Sørensen og foreslog, at kravene skulle holdes »fornuftigt« nede på omkring 10 øre mere pr. time. Dette blev vedtaget¹⁴.

Delegeretmøderne fulgte imidlertid ikke ledelsen, men gik alle – med en enkelt undtagelse – langt videre¹⁵. På et senere afholdt delegeretmøde sagde Lyngsie, at man spændte kravene for højt, og dette bevirkede som ventet, at arbejdsgiverne nægtede at tage forhandling¹⁶. Som en følge af dette mente Lyngsie efter konflikten, at delegeretmøderne skulle afskaffes¹⁷, men dette blev dog ikke tilfældet i 1925.

På samme tid som Lyngsie var tilhænger af decentralisation over for DsF, stod han som fortaler for centralisation i DAF. Dette viser bl.a., at problemet om DsFs kompetence ikke var et spørgsmål om principper, men om magt.

II.4. DsFs overvejelser og Staunings henvendelse oktober 1924

De samvirkede Fagforbund diskuterede en evt. opsigelse af overenskomsterne på et forretningsudvalgsmøde den 17. oktober 1924. Formanden, Carl F. Madsen, foreslog, at DsF ikke for nærværende henvendte sig til DA om for-

12. DAF protokol 25/9 1924 (HB-møde).

13. DAFs arkiv. Cirkulære nr. 53/1924 af 29/9 1924.

14. DAF protokol 10/11 1924 (eks. FU-møde) og 11/11 1924 (eks. HB-møde).

15. DAF protokol 18/12 1924 (HB-møde).

16. Referat findes i DAFs arkiv. Cirkulærer 1925. Delegeretmøde i svovlsyreindustrien 5/3 1925.

17. DAF protokol 7/8 1925 (eks. HB-møde).

handling, men stillede sig forstående over for de forbund, der ansøgte om sanktion til at opsigte deres overenskomster. Dette blev vedtaget med 13 stemmer mod 2.

Statsminister Th. Stauning havde inden dette møde henvendt sig til DsF, hvor han havde talt med næstformanden, Vilh. Nygaard. Stauning havde anbefalet, at overenskomsterne blev forlænget uden ændringer. Denne henvendelse fandt de fleste i forretningsudvalget uheldig. Vilh. Arup, der var dirigent, sagde ifølge I.A. Hansens referat, at »Stauning ikke skulle komme her og gribe ind og lægge et tryk på fagforeningerne fra partiets side.« Vilh. Nygaard og I.A. Hansen forsvarede Stauning, men resultatet blev, at Staunings ønske ikke blev opfyldt¹⁸.

Forholdet mellem de to dele af den socialdemokratiske arbejderbevægelse, den politiske del (Socialdemokratisk Forbund og rigsdagsgruppen) og den faglige del (DsF), er aldrig blevet gjort til genstand for nogen dybere behandling. De to grene arbejdede ofte snævert sammen om mange problemer og var gensidigt repræsenteret i hinandens ledelse. Men samarbejdet kunne også let fungere tilfredsstillende, da hver gren passede sit eget område. Situationen med en socialdemokratisk statsminister var ganske vist ny i 1924, men et klart mønster tegner sig alligevel. I 1920 havde Frederik Borgbjerg blandet sig i DsFs forhold ved at erklære generalstrejke i Social-Demokraten, hvilket gav anledning til kritik fra de faglige ledes side¹⁹. I 1924 blandede Stauning sig ved at anbefale en uændret overenskomstforlængelse med pristalsregulering.

At dømme efter referaterne fra mødet den 17. oktober havde DsFs formand, Carl F. Madsen, været meget tilbageholdende, men også han var imod politikernes indblanding. I en privat samtale med I.A. Hansen en måned senere sagde den ellers så moderate Madsen, at DsF eventuelt kunne »komme til at sige til d'herrer [regeringen-TS], at nu gik vi vore egne veje i fagorganisationerne, og så måtte politikerne gå deres«²⁰.

Den overenskomstopsigelse, som DsF og DAF havde forberedt, blev imidlertid ikke aktuel, da Arbejdsgiverforeningen besluttede at opsigte alle de overenskomster, der udløb 1. februar 1925.

18. Der findes tre referater af dette møde:

1. I. A. Hansens dagbog 17/10 1924.

2. DsFs sekretær, Vilh. Christensens referat. DSMFs arkiv. Overenskomstsituationen 1924-25. Læg: Spørgsmålet om eventuel overenskomstforlængelse juli 1924.

3. DsF protokol 17/10 1924. Denne indeholder intet om Staunings henvendelse.

19. Kaarsted (1973), p. 220 og 263.

20. I. A. Hansens dagbog 19/11 1924.

II.5. Arbejdsgiverforeningens overenskomstopsigelse oktober 1924

DA opsagde den 22. oktober 1924 samtlige overenskomster, der udløb den 1. februar 1925 og omfattede ca. 100.000 arbejdere²¹.

I en ledende artikel i »Arbejdsgiveren« hed det, at opsigelsen ikke skete i krigerisk øjemed. DA var blot ikke i stand til på nuværende tidspunkt at danne sig en sikker mening om vilkårene for erhvervslivet i den kommende overenskomstperiode. Lederen henviste især til den tyske konkurrence²².

Med denne opsigelse havde DA fastholdt den samlede front, og dermed havde foreningen lagt op til en generel overenskomstløsning. Hermed ville Arbejdsgiverforeningen søge at undgå de direkte reelle forhandlinger mellem underorganisationerne, og dette måtte medføre, at Forligsinstitutionen ville blive inddraget meget før, end tilfældet ellers ville have været.

Forligsinstitutionens formand fortsatte således efter opsigelsen de forhandlinger, han allerede havde haft siden sommeren 1924²³.

II.6. Forligsinstitutionens rolle i 1924

I september havde formanden for Forligsinstitutionen, Johs. Dalhoff, bedt om en samtale med Langkjær. Dalhoff skulle bl.a. have sagt, at »den politiske ledelse var i høj grad interesseret i, at arbejdsforholdene udviklede sig på en nogenlunde rolig måde«²⁴. Flere samtaler fulgte, og forligsmanden bad om at få et skriftligt forslag fra Langkjær.

Den 30. september 1924 sendte Langkjær derfor et forslag til Dalhoff. I dette blev nævnt, at et forsøg på at opnå lønforbedringer fra arbejdernes side ville blive mødt med stærk modstand. Ved forhandlinger i organisationerne havde arbejdsgiverne drøftet, om de nuværende lønninger i det hele taget kunne opretholdes. Men da arbejderne ikke godvilligt ville gå med til de ændringer i overenskomsterne, der ville tilfredsstille arbejdsgiverne, havde Langkjær personligt overvejet den »mulighed, at begge parter kunne enes om at lade de nugældende overenskomster løbe endnu ét år.« Med uændret forstod Langkjær uden pristalsregulering. Da en sådan aftale imidlertid kunne støde på sto-

21. Politiken 24/10 1924, p.5.

22. Arbejdsgiveren 1924, p. 337f.

23. Forligsinstitutionen havde siden 1921 bestået af 3 medlemmer. I 1924-25 var Johs. Dalhoff formand. De to andre var Adolph Jensen og Michael Koefoed. – Dalhoff havde allerede i sommeren 1924 haft en privat samtale med I. A. Hansen, hvor forligsmanden havde set pessimistisk på de økonomiske fremtidsmuligheder (I. A. Hansens dagbog. Ren-skrevet 19/8 1924)

24. DA FU protokol 10/10 1924, p. 474.

re vanskeligheder på grund af den herskende usikkerhed, ville Langkjær foreslå, at de nugældende overenskomsters opsigelsesfrist suspenderedes²⁵.

På en meget forsigtig måde foreslog Arbejdsgiverforeningens formand en uændret overenskomstforlængelse uden pristalsregulering, samtidig med at han fastholdt den samlede løsning.

Det ser ikke ud til, at DsF er blevet præsenteret for Langkjærs forslag, og forslaget er aldrig blevet offentliggjort. Det blev derimod et forslag, som forligsmanden den 10. november 1924 fortroligt sendte til formændene for hovedorganisationerne.

I dette nævnte Dalhoff, at man fra alle sider stod usikkert over for udviklingen i de økonomiske forhold bl.a. på grund af konkurrence fra udlandet. Prisniveauet var ganske vist stigende, men de bestræbelser, der var i gang for at stabilisere kronen, måtte bevirke stilstand eller nedgang i prisbevægelsen. Derfor foreslog forligsmanden, at overenskomsterne skulle løbe uændret videre et år fra deres udløbstid.

Dalhoffs forslag lignede Langkjærs af den 30. september, og forligsmanden havde brugt de samme argumenter som Arbejdsgiverforeningens formand. Endvidere havde Dalhoff – foruden at foreslå samme løsning – betonet den samlede, generelle ordning.

Langkjær svarede da også positivt den 18. november, men gjorde samtidig opmærksom på, at en uændret forlængelse var det længste, DA kunne strække sig. Endelig ville Langkjær forudsætte, at der blev tale om en generel ordning²⁶.

DsFs svar var meget skarpt. Den 20. november 1924 sendte Carl F. Madsen et brev til forligsmanden, hvori han beklagede, at denne i sin indledning havde fremsat en række betragtninger, der ofte blev fremsat fra arbejdsgiverside for at forhindre arbejderne i at forbedre deres kår. Skrivelsen burde ikke være sendt til Langkjær, idet arbejdsgiverne nu kunne gentage forligsmandens synspunkter. Carl F. Madsen måtte derfor henstille til Forligsinstitutionen »på den ene eller anden måde at afsvække det uheldige i, at Arbejdsgiverforeningens formand gennem skrivelsen er gjort bekendt med Forligsinstitutionens synspunkter«²⁷.

Dalhoff svarede Carl F. Madsen den 27. november, at en løsning nu måtte søges en anden vej, end han oprindeligt havde tænkt sig. Endelig henstillede forligsmanden, at sagen ikke blev gjort til genstand for videre omtale²⁸. Denne

25. DAs arkiv. Overenskomstforhandlinger og konflikter. Hovedforhandlinger 1925. Læg: Indledning til overenskomstforhandlingerne 1925.

26. Arbejdsgiveren 1925, p. 230.

27. Arbejderen 1925-26, p.3-4.

28. DsFs arkiv. Den faglige situation i foråret 1925. Lockouten. Sag nr. 258 i. Læg A 1.

henstilling blev dog ikke fulgt, da brevene blev offentliggjort i deres helhed efter konfliktens afslutning som et led i diskussionen om, hvis skylden havde været²⁹.

Når DsF fandt Johs. Dalhoffs brev uheldigt, skyldtes det naturligvis skrivelsens reelle indhold. Parterne kunne imidlertid også være overrasket over henvendelsen, da det var første gang, en forligsmand havde fremsat betragtninger af økonomisk art angående fremtidsudsigterne³⁰. Det vides ikke, hvorfor Dalhoff havde fremsat disse betragtninger. Skrivelsen ligger ganske vist i forlængelse af de ønsker, Stauning havde fremsat i oktober over for DsF, men regeringen ser ikke ud til at have været orienteret om skrivelsen. På et møde mellem ministeriet og DsF den 24. januar 1925 udtalte Stauning, at »Forligsmandens henvendelse var regeringen ganske ukendt«³¹.

Før de faglige forhandlinger skulle starte, måtte DsFs ledere altså konstatere, at forligsmandens opfattelse af den økonomiske situation var i overensstemmelse med arbejdsgivernes, og at den socialdemokratiske regering var yderst interesseret i at undgå en konflikt.

II.7. Dansk Arbejdsmandsforbunds begyndende forhandlinger

I slutningen af 1924 holdt begge hovedorganisationer sig passive. Arbejdsgiverne fordi de ville undgå direkte forhandlinger mellem underorganisationerne, og DsF formodentlig på grund af Staunings og forligsmandens henvendelse. Perioden omkring årsskiftet er med rette blevet karakteriseret som et »dødvande«³², og det lykkedes kun for Arbejdsmandsforbundet at komme i forhandlinger med arbejdsgiverne i to industrigrene, olieindustrien og jernindustrien.

Forhandlingerne i olieindustrien kom endda kun i stand, fordi socialminister Borbjerg i november ophævede en over 10 år gammel dispensation fra forbudet mod at udføre helligdagsarbejde på nogle olie- og sojakagefabrikker. Borbjerg erklærede sig dog villig til at tage spørgsmålet op til overvejelse, når der var fremskaffet et overenskomstgrundlag mellem arbejdere og arbejdsgi-

29. Offentliggørelsen fandt sted i juni 1925. Se note 26 og 27.

30. Arbejdskommisionen af 1925. Bind I. 1926, p. 54.

31. Steinckes dagbog 24/1 1925.

32. Andersen (1976), p.47. Torben P. Andersen undrer sig over, at arbejderne efter Dalhoffs skrivelse ikke satte fart i situationen ved at varsle strejker. Dette bygger imidlertid på en misforståelse af de faglige forhold. Overenskomsterne udløb i almindelighed først den 1. februar 1925, og da en strejke blot skulle varsles i to omgange med 7 dages mellemrum, var varsler ikke relevante før tidligst midt i januar måned.

vere³³. En række forhandlinger mellem fabrikanterne og DAF endte den 28. november uden resultat, idet DAF ønskede forbedringer i den *gældende* overenskomst, medens arbejdsgiverne kun ville forhandle om helligdagsarbejdet³⁴.

DAFs protokol omtaler intet om forbundets taktik i denne forbindelse, men det virker, som om forbundet med forhandlingerne i olieindustrien havde forsøgt at bryde DAs sammenkædningstaktik. At DAF havde grebet den chance, der opstod i olieindustrien, kan en tale af Langkjær på et nordisk arbejdsgivermøde i Oslo i august 1925 illustrere. Langkjær udtalte, at

»man ville (med) et angreb på virksomheder, hvor store interesser stod på spil, medens arbejdslønnen kun havde forholdsvis mindre betydning, tiltvinge sig en lønforhøjelse, der kunne angive retningen for de forestående overenskomstforhandlinger«³⁵.

Arbejdsgiverforeningen så imidlertid faren ved at give lønforhøjelser. Hvis man gjorde indrømmelser på et punkt, ville en række andre krav følge efter³⁶.

Selv om forholdene i olieindustrien skabte interne problemer i DA, lykkedes det ikke for DAF at gennembryde arbejdsgivernes »Sammenkædningsmur«³⁷, og spørgsmålet om olieindustriens søndagsarbejde blev først løst meget senere ved det forligsmandsforslag, der afsluttede konflikten.

I modsætning til forhandlingerne i olieindustrien blev forhandlingerne i jernindustrien meget hårde og langvarige, og denne industri kom senere til at stå som arnestedet for storkonflikten.

DAF havde udarbejdet et forslag på grundlag af delegeretmødernes vedtagne krav, og dette blev sendt til Sømmenslutningen den 6. december. Forbundet gjorde opmærksom på, at forslaget kun var et forhandlingsgrundlag. Det indeholdt bl.a. et krav om en lønforhøjelse af minimallønnen på 22 øre. Sømmenslutningen sendte et modforslag til DAF sidst på måneden. Dette indeholdt en nedsættelse af samtlige lønninger med 10 øre pr. time og en nedsættelse på 10 pct. af alle akkordpriser. Sømmenslutningen ville endvidere også tage hensyn til kronens forventede stigende værdi, idet der var ønsket en regulering nedad pr. 1. juli 1925 i samme forhold, som kronekursen måtte

33. Beretningen fra Arbejdsrådet for tiden 1. oktober 1924 til 30. september 1925. 1926, p. 7-8.

34. DAs beretning 1924-25, p. 8-9.

35. Det nordiske arbejdsgivermøde, p. 33.

36. Politiken 6/1 1925, p. 10.

37. Det var dog nær lykkedes for DAF, idet olieindustrien gerne ville betale for at få fred. Dette havde fået Langkjær til at overveje, om den fastlagte linje skulle fraviges, men han ville dog fastholde taktikken. (DA FU protokol 9/1 1925, p. 2-5.)

være steget over for dollaren³⁸. Hermed blev regeringens valutaordning for første gang direkte inddraget i overenskomstforhandlingerne³⁹.

Den 8. januar 1925 kom en forhandling mellem DAF og Sammenslutningen endelig i stand. Mødet endte resultatløst, og parterne aftalte ikke noget nyt møde⁴⁰.

Da de faglærtes forhandlinger også brød sammen i januar måned, og da samtlige overenskomster, der udløb i foråret 1925, var blevet opsagt⁴¹, ønskede regeringen et møde med DsF.

II.8. Møde- og forhandlingsaktiviteten og første varsler 1925

Som ønsket blev regeringen orienteret af DsFs forretningsudvalg. Dette skete på et møde den 24. januar 1925. Af alle tre kendte referater fremgår, at pristallet var genstand for debat. Carl F. Madsen og I.A. Hansen var villige til at følge pristallet med en mindre forhøjelse til de lavestlønnede. Lyngsies ville dog ikke nøjes med dette. Han så ganske vist pessimistisk på hele situationen, men sagde alligevel – ifølge justitsminister K.K. Steinckes referat – at DAF ikke engang kunne klare sig med pristallet, »men må have et relativt løntillæg«.

Stauning gjorde – stadig ifølge Steinckes referat – opmærksom på, at mange industrier var vanskeligt stillet, og bemærkede endvidere, at de politiske problemer ville blive større for regeringen under en konfliktsituation.

Der blev ikke taget nogen beslutning på mødet⁴², men Staunings udtalelse viser klart, at regeringen var nervøs for en evt. konflikt. Der var dog ikke på dette tidspunkt nogen uenighed i arbejderbevægelsen. Lyngsies krav om tillæg til de lavest lønnede skal ses i den sammenhæng, at det var disse, der havde lidt mest ved lønreduktionerne i begyndelsen af 1920'erne.

På trods af regeringens nervøsitet begyndte forskellige mindre fagforbund i den følgende tid at sende strejkevarsler, men DsF havde stadig ikke travlt, og Carl F. Madsen forsøgte at holde igen med varslerne⁴³.

38. Forslagene findes i DAs arkiv. Overenskomstforhandlinger og konflikter. Overenskomstsager. Foreninger og enkeltvirksomheder. Foreninger 1899-1928. Pakke nr. 98. Læg: Jernindustriens Sammenslutning og Dansk Arbejdsmandsforbund. Overenskomstforhandlinger 1925.

39. Valutaloven blev vedtaget den 20. december 1924 og lagde op til en langsomt stigende kronekurs. (Soc-Dem 13/1 1925, p.4.)

40. Sammenslutningens protokol 8/1 1925, p. 17.

41. Sammenslutningens protokol 15/1 og 26/1 1925, p. 25-32 og 61-62. Nationaltidende (morgen) 10/1 1925.

42. Kr. Bordings dagbog 24/1 1925, p. 65. Bording skriver fejlagtigt den 23. januar. – I. A. Hansens dagbog 24/1 1925. – Steinckes dagbog 24/1 1925.

43. DsF protokol 26/1 1925.

Arbejdsgiverforeningen holdt sig også stadig passiv. Da priserne fortsat var stigende, var det en fordel for arbejdsgiverne at betale efter de gamle overenskomster. Overenskomstforholdet skulle fortsætte uforandret efter den 1. februar, indtil der enten var opnået en ny overenskomst, eller en af parterne havde frigjort sig fra den gamle ved strejke- eller lockoutvarsler⁴⁴. Da kun få overenskomster indeholdt en februarregulering, var de enkelte arbejdsgivere fri for at betale med hensyn til det forventede stigende pristal.

Den 9. februar 1925 blev pristallet offentliggjort. Det var steget fra 214 til 221 points⁴⁵. Med dette i baghånden kunne DsFs repræsentanter den næste dag gå til hovedorganisationernes første møde i Arbejdsgiverforeningens lokaler, men som ventet førte mødet ikke til noget resultat⁴⁶.

Efter dette møde kunne DsF ikke fortsætte sin passive linje, da arbejderne ikke fik dækning for den stigende dyrtid. Dagen efter, den 11. februar, blev der givet de organisationer, der ønskede det, sanktion til at fremsende strejkevarsler⁴⁷. I den følgende tid sendte en række forbund således en del 1.-varsler.

Forligsinstitutionen greb imidlertid ind. En strejke over for herreklædefabrikkerne blev udsat, og hovedorganisationerne blev indkaldt til et møde den 17. februar⁴⁸. Ved hjælp af Forligsinstitutionen blev der sluttet forlig i et par mindre fag, og i begge tilfælde fik arbejderne dækning for dyrtiden⁴⁹.

Imidlertid var opmærksomheden forsvundet fra de mindre fag, da DAF var begyndt at røre på sig.

II.9. Dansk Arbejdsmandsforbunds 1.-strejkevarsel

DAF havde indtaget en passiv holdning, siden forhandlingerne med Sammenlutningen var blevet sprængt i begyndelse af januar. Først efter hovedorganisationernes møde den 10. februar fandt Lyngsie – ligesom resten af DsFs forretningsudvalg – at der ikke var nogen grund til at holde igen med varslerne⁵⁰.

Den 23. februar sendte Arbejdsmandsforbundet et 1.-strejkevarsel til Arbejdsgiverforeningen. I varslet argumenterede forbundet med, at det havde været svært at komme i forhandling med arbejdsgiverne. Af de 9 landsoverens-

44. Arbejdsgiveren 1925, p. 32.

45. Soc-Dem 10/2 1925, p.1.

46. BTM 11/2 1925, p. 1. – I. A. Hansens dagbog 10/2 1925. – Torben P. Andersen (p. 48) skriver fejlagtigt, at mødet fandt sted i Forligsinstitutionen. Denne var endnu ikke direkte indblandet.

47. DsF protokol 11/2 1925.

48. BTM 13/2 1925, p. 3.

49. Arbejderen 1924-25, p. 267-68.

Soc-Dem 4/3 1925, p. 1.

50. DAF protokol 16/2 1925 (eks. FU-møde).

komster havde der kun været forhandlinger om nogle enkelte, og i alle tilfælde havde arbejdsgiverne kun villet forhandle om forringelser i arbejdsvilkårene. DAFs medlemmer og især de lavestlønnede ville kræve forbedringer ud over pristallet. Derfor sendte forbundet et første almindeligt varsel med særlig henblik på olie-, margarine-, cement-, sukker-, jern- og metalindustrien, endvidere på svovlsyre- og superfosfatindustrien samt en række lokale virksomheder⁵¹.

Med dette varsel var der sket en ændring af situationen. Muligheden for en større konflikt var nu til stede, og pressen begyndte da også indgående at skrive om overenskomstforholdene.

Den 25. februar sendte DA et omfattende almindeligt 1. lockoutvarsel til DsF⁵², og hermed var foreningens nølertaktik slut, og på grund af varslets omfang måtte forligsmændenes indgriben kunne forventes. Hermed havde DA gjort sit til at skabe en generel ordening.

II.10. Forligsinstitutionens indgriben og mæglingsforslag

I slutningen af februar begyndte Forligsinstitutionen for alvor sine sonderinger, og en række mindre strejker blev udsat⁵³.

Den 3. marts udsendte DAF sit 2.-strejkevarsel. Varslet omfattede de områder, der allerede var nævnt i det første. I det 2.-varsel var der tilføjet en bestemmelse om, at strejken også skulle gælde »al kørsel og anden transport af varer eller materialer til eller fra de af vort varsel omfattende arbejdsgivere⁵⁴.« Forbundet havde altså ikke varslet en generel transportstrejke.

Til stor forbavselse for Lyngsie⁵⁵ svarede DA den 4. marts med et 2.-lockoutvarsel, der kun – med visse mindre undtagelser – omfattede de organiserede arbejdere i jernindustrien. Denne industri var nok den gren, der bedst kunne klare en konflikt, og samtidig var det nødvendigt for arbejdsgiverne at få de faglærte lockoutet under en arbejdsmandsstrejke, idet disse ellers ville kunne hæve arbejdsløshedsunderstøttelse.

Da Arbejdsgiverforeningen med dette varsel havde »brugt« sit 1.-varsel af den 25. februar, var foreningen nødt til at udsende et nyt almindeligt 1.-varsel

51. Arbejdsgiveren 1925, p. 69-70.

52. Dette varsel var ikke en direkte følge af DAFs varsel, idet lockoutvarslet reelt var besluttet den 20. februar. Når DA besluttede at fravige den passive linje, skyldtes det en frygt for, at DsF og DAF ved at forhandle med enkelte organisationer kunne pille den samlede front i stykker (DA FU protokol 20/2 1925, p. 99).

53. DsFs arkiv. Sag 258i. Læg A. 4. Brev fra Dalhoff 3/3-1925.

54. Arbejdsmandenes Fagblad 1924-25, p. 268.

55. DAF protokol 10/3 1925 (eks. FU-møde)

(2. serie). Dette skete den 7. marts⁵⁶. Dagen før havde Dalhoff bedt de to hovedorganisationer om at udsætte de varslede konflikter, hvilket skete⁵⁷.

Efter en række intense forhandlinger stillede de tre forligsmænd mæglingsforslag i skotøjs-, tekstil- og træindustrien, medens de i arbejdsmandsstriden nøjedes med at rette en »henstilling«. I tilfælde af en forkastelse kunne en konflikt for DAFs vedkommende træde i kraft onsdag den 18. marts ved arbejdstids ophør.

De 4 forslag for de tre mindre fag⁵⁸ indeholdt alle en 3pct.s forhøjelse – svarende til pristallets stigning – til de gældende lønninger. Overenskomsterne for skotøjs- og træindustrien skulle være to-årige og indeholdt en automatisk dyrtidsregulering 2 gange om året, for så vidt ændringerne i pristallet var på over 6 points. Tekstilindustriens to forslag indeholdt ingen automatiske reguleringer, men overenskomsterne skulle til gengæld kun være af ét års varighed.

I henstillingen, der skulle besvares senest den 17. marts, skrev forligsmændene, at de ikke på pågældende tidspunkt kunne foretage en egentlig mægling, da der kun i ringe udstrækning »har været ført realitetsforhandlinger.« Dette blev betragtet som en mild »næse« til arbejdsgiverne.

Derfor nøjedes forligsmændene med at henstille, at der kom forhandlinger i stand, og at disse skulle afsluttes senest 14 dage efter, at henstillingen var blevet vedtaget. Forhandlingerne skulle føres på følgende grundlag:

- »at jernindustriens lønninger forbliver uforandrede,
- at lønningerne i de øvrige fag forhøjes med 3 pct. efter de hidtil almindeligt anvendte regler for reguleringerne,
- at der i de enkelte fag med særlig lave lønninger . . . udover forannævnte regulering kan foretages en forhøjelse af lønningerne med 2 øre pr. time, ligesom der kan foretages reguleringer af enkelte satser, der under de generelle lønordninger er bragt ud af deres tidligere niveau.«

I øvrigt skulle forhandlingerne føres på et frit grundlag, og forligsmændene henstillede desuden, at der blev gennemført en automatisk dyrtidsregulering ligesom i skotøjs- og træindustrien. I arbejdsmandsstriden skulle parterne dog kun overveje, om overenskomsten skulle være to-årig⁵⁹.

Bortset fra arbejdsmændene i jernindustrien havde forligsmændene givet arbejderne det generelle tillæg på 3 pct., som pristallet var steget. Kun jernindustrien havde, som *ønsket* af arbejdsgiverne, fået status quo.

56. Arbejdsgiveren 1925, p. 90.

57. Soc-Dem 10/3 1925, p. 3.
Arbejderen 1924-25, p. 279.

58. Der var i alt fire forslag, da et af fagforbundene havde overenskomst med to arbejdsgiverorganisationer.

59. Arbejderen 1924-25, p. 283-86.

Langkjær var ikke utilfreds med forslaget⁶⁰, men der var dog i DAs forretningsudvalg nogen uenighed om henstillingen. A. Andersen formulerede det således, at det var kedeligt, at arbejdsgiverne så ofte havde nævnt ordet reduktioner, at de selv var begyndt at tro på, at sådanne havde været berettigede⁶¹. Foreningens hovedbestyrelse vedtog henstillingen den 17. marts med 37 stemmer mod 8⁶². Et vigtigt argument var, at Langkjær havde oplyst, at DAF allerede havde vedtaget⁶³.

Men DAF havde *ikke* vedtaget henstillingen. Lyngsie var ganske vist på forbundets hovedbestyrelsesmøde søndag den 15. marts positivt indstillet over for forslaget. Han kunne godt tænke sig at tiltræde henstillingen, men kunne dog ikke gå med til, at jernindustriens arbejdere intet tillæg skulle have. På Lyngsies forslag blev der først stemt om henstillingen i den foreliggende form. Den blev enstemmigt forkastet. Dernæst stemte forsamlingen om forslaget, når jernindustriens særstilling var undtaget. 11 stemmer var for en vedtagelse, 5 imod. Efter en længere diskussion om hovedbestyrelsens kompetence blev det vedtaget at afholde en kongres og at lade denne indkalde så hurtigt som muligt. Endelig blev det besluttet, »at hovedbestyrelsens her tagne stilling ikke under nogen form må publiceres før kongressen«⁶⁴.

DAFs svar blev sendt i et brev til Forlignsinstitutionen tirsdag den 17. marts. Ikke helt i overensstemmelse med sandheden hed det, at henstillingen »har været behandlet af vor forbundsledelse ved indgående drøftelse dels søndag den 15. ds. og efter indhentede oplysninger, dels ved senere møder«. DAF beklagede, at forbundet ikke kunne tilslutte sig henstillingen i sin helhed, men hvis DA havde vedtaget forslaget, var DAF villig til at udsætte strejkerne og forelægge sagen for en kongres. Denne beslutning var som bekendt allerede vedtaget om søndagen.

Forlignsinstitutionen henvendte sig derpå til DA for at spørge, om arbejdsgiverne ville afvente en kongresbeslutning.

Disse besluttede imidlertid enstemmigt i forretningsudvalget at afvise Lyngsies forslag⁶⁵. Langkjær følte sig snigløbet. Han omtalte, at Lyngsie flere gange havde henvendt sig til Arbejdsgiverforeningens kontor for at få svar på, om sagerne skulle ekspederes eller ej⁶⁶. Langkjær sagde til Berlingske Tidende (morgen) den 18. marts, at Lyngsie allerede om søndagen havde sagt, at DAF

60. Fortroligt brev fra Langkjær til formanden for den svenske arbejdsgiverforening, Hjalmar von Sydow, af 16/3 1925. DAs arkiv. Overenskomstforhandlinger og konflikter. Hovedforhandlinger 1925. Læg: DA og DsF.

61. DA FU protokol 17/3 1925, p. 172ff.

62. DA HB protokol 17/3 1925, p. 159.

63. Brev fra Langkjær til von Sydow af 19/3 1925. (som note 61).

64. DAF protokol 15/3 1925 (eks. HB-møde).

65. Arbejderen 1924-25, p. 286.

66. DA FU protokol 17/3 1925, p. 189. Møde kl. 17.

havde vedtaget forliget. Dette dementerede Lyngsie i et langt læserbrev i Social-Demokraten dagen efter. Når han om tirsdagen havde ringet til DA, var det for at høre, om foreningen kunne fremskynde sit svar og dermed undgå, at det blev sent om aftenen, inden der blev givet besked om konflikten evt. afblæsning.

Da DAF allerede havde taget beslutning søndag den 15. marts, er det sandsynligt, at Lyngsie havde forsøgt at påvirke arbejdsgiverne til at vedtage henstillingen. Kun hvis DA havde vedtaget den, ville Dansk Arbejdsmandsforbunds kongres blive aktuel, hvilket Lyngsie også gjorde opmærksom på ved DsFs repræsentantskabsmøde den 26. marts⁶⁷.

II.11. Regeringens mæglingsforsøg

Efter at mæglingsforslaget var faldet, skulle konflikten træde i kraft onsdag den 18. marts ved normal arbejdstids ophør. På et statsrådsmøde onsdag formiddag havde kong Christian X. bedt Stauning om at mægle mellem parterne. Kl. 14 havde Stauning og Borgbjerg en konference med Langkjær, der på statsministerens opfordring ikke ville udsætte den varslede lockout, indtil DAF kunne afholde en kongres. Men arbejdsgiverne ville stå ved henstillingen, hvis DAF ville vedtage den. Langkjær lovede dog at tale med sine kolleger om sagen. Derpå havde de to ministre en sammenkomst med Carl F. Madsen, Vilh. Nygaard og Lyngsie. Disse erklærede, at en kongres var nødvendig. Lidt før kl. 18 mødtes Stauning og Borgbjerg atter med repræsentanter for de to hovedorganisationer. Stauning sagde, at DAF ville forkorte fristen for indkaldelse til kongressen, men Langkjær fastholdt sit afslag. Mødet blev hævet, og konflikten kunne begynde⁶⁸.

I den borgerlige presse var der ingen begejstring for mæglingsforsøget. København ankede bl.a. over, at Stauning forsøgte at dække sig bag kongen⁶⁹. Staunings og Borgbjergs mægling kan heller ikke siges at være »neutral« i traditionel forstand. DAF blev ikke bedt om at vedtage henstillingen, og hele forsøget var centreret om at få DA til at give en frist.

Forligsmændene var ikke orienteret om regeringens bestræbelser. En af forligsmændene, Adolph Jensen, fortæller i sine erindringer, at da de hørte, at re-

67. DsF protokol 26/3 1925. Repræsentantskabsmøde, p. 357.

68. Soc-Dem 19/3 1925, p. 1.

69. København 19/3 1925, p. 5. Da statsrådsprotokollerne ikke er tilgængelige, vides det naturligvis ikke, hvad kongen havde sagt på mødet. Social-Demokraten påstod, at Chr. X skulle have bedt Stauning om at sørge for, at DA ville give DAF den nødvendige frist (19/3 1925, p.l.). Men kongen havde nok blot bedt Stauning om at hindre konflikten udbrud (Steinckes dagbog 18/3 1925), hvilket Langkjær også »har fået bekræftet fra anden side«. (DA HB protokol 20/3 1925, 164).

geringen havde forsøgt at gribe ind, »begærede vi øjeblikkelig at blive løst fra vort hverv, idet vi gjorde gældende, at det alene måtte tilkomme forligsmændene at skønne over det rette tidspunkt og formen for eventuel indgriben«. Da Borgbjerg imidlertid i en officiel udtalelse tog afstand fra det, der var passeret, trak forligsmændene deres afskedsbegæring tilbage⁷⁰.

Adolph Jensen henviser hermed til den erklæring, Borgbjerg udsendte den 19. marts. Fra denne skal følgende citeres:

»En indgriben af udenforstående er ikke alene stridende mod de forudsætninger, der ligger til grund for Forligsinstitutionen, men ville indebære en fare for, at institutionens virksomhed i fremtiden kunne blive virkningsløs eller i bedste fald i højeste grad vanskeliggjort.«

Borgbjerg mente dog, at regeringens indgriben ikke var en mægling i selve stridens realiteter, men kun et forsøg på at hindre dens åbne udbrud. Mulige krav til regeringen om mægling kunne ikke imødekommes⁷¹.

Onsdag aften den 18. marts trådte de varslede strejker og den varslede lock-out i kraft. En konflikt, som pressen skønnede ville omfatte ca. 50.000 mand, var startet⁷².

III. DEN BEGRÆNSEDE KONFLIKT

(18. marts – ca. 21. april 1925)

III.1. Parternes overvejelser og nye varsler

I dagene fra den 19. til den 21. marts blev resultatet af afstemningerne om de 4 andre forslag offentliggjort. I ingen af tilfældene havde begge parter vedtaget mæglingsforslagene, og fagene gled i løbet af ugen ud i konflikten¹.

Efter konfliktens udbrud var det nødvendigt for parterne at opnå de taktisk bedste positioner. Det var nødvendigt for arbejdsgiverne, der havde vedtaget henstillingen, at vise, at denne var det yderste, de kunne strække sig til. Den 20. marts holdt Arbejdsgiverforeningen ekstraordinær generalforsamling, og med 479 stemmer mod 3 blev der vedtaget en resolution, der bl.a. overdrog til

70. Adolph Jensen (1946), p. 206-07.

71. Arbejdsgiveren 1925, p. 104.

72. Det skønnede tal er imidlertid for højt, idet den begrænsede konflikt kun omfattede ca. 35.000 arbejdere. (Håndskreven oversigt. DsFs arkiv. Sag 258j. Læg: Indberetninger fra forbundene).

Kapitel III.

1. Arbejdsgiveren 1925, p. 104-105.

hovedbestyrelsen at udstede et 2.-varsel. Om aftenen sendte DA derfor et meget omfattende andet lockoutvarsel (2. serie) til DsF. Arbejdsgivernes fagblad skønnede, at den samlede konflikt således kunne komme op på ca. 100.000 arbejdere².

DsFs forretningsudvalg holdt møde den 23. marts. Foruden at indkalde repræsentantskabet til torsdag den 26. marts vedtog forretningsudvalget at afgive et almindeligt 1.-varsel om sympatistrejke. Repræsentantskabet skulle fastlægge omfanget af det 2.-varsel³.

Samme dag og dagen efter, den 24. marts, holdt DAF hovedbestyrelsesmøde. Hovedbestyrelsen skulle diskutere, hvilke områder Arbejdsmandsforbundet ønskede medtaget i DsFs 2.-varsel. Lyngsie var meget forsigtig. Han ville undgå en udvidelse af konflikten fra DAFs side, da det ville betyde, at forbundet fik færre arbejdere til at betale understøttelsen. Han ville ikke anbefale en almindelig transportarbejderstrejke, men mente blot, at transporten skulle standses over for de arbejdspladser, hvor der var eller måtte blive etableret konflikt. Som alle andre på mødet ville han undtage landbrugseksporten, og Lyngsies henstillinger blev da også fulgt.

På mødet advarede et enkelt medlem, Niels Rasmussen, mod, at regeringen fik indflydelse på forbundenes forhandlinger⁴. Dette skyldtes, at Lyngsie om formiddagen den 24. havde været til møde med regeringen og DsF.

III.2. Mødet mellem regeringen og DsF den 24. marts 1925

Kl. 9 om formiddagen den 24. marts mødtes regeringen og DsFs forretningsudvalg. Stauning, der havde ønsket at blive orienteret, indledte med en meget forsigtig tale, hvori han berørte spørgsmålet, om regeringen skulle blive eller via en *politisk* konflikt træde tilbage. Han ville anbefale, at arbejderne blev i defensiven og henviste til de valutamæssige forhold. Lyngsie erklærede sig enig i Staunings betragtninger, men gjorde samtidig opmærksom på, at der var to parter i konflikten. DAF kunne dog ikke slutte på selve pristallet, selv om mange fag kunne gøre det. Lyngsie mente desuden, at det var farligt allerede nu at erklære sig for pristallet alene.

Landbrugsminister Kr. Bording sagde under mødet, at arbejderne ikke burde ramme en tredje part, landbruget. Hertil svarede Lyngsie, at forbundene »så vidt det overhovedet er gør ligt, må fortsætte landbrugseksporten. Vi kan heller ikke stoppe den«⁵.

2. Arbejdsgiveren 1925, p. 107-111.

3. Arbejderen 1924-25, p. 295.

4. DAF protokol 23-24/3 1925 (eks. HB-møde).

5. Citat fra Hauges referat. Lyngsie må her have tænkt på, at landbrugseksporten i 1920 og 1922 blev forsøgt opretholdt af skruibrækkere.

Lyngsø udtalte endvidere, at bestræbelserne burde rettes mod at få arbejdsgiverne til at forandre deres standpunkt. Hertil svarede Stauning – vel lidt bebrejdende – at DA jo havde vedtaget henstillingen. Stauning takkede i øvrigt for de faldne udtalelser og håbede, at DsF ved udstedelsen af sympativarilet »ikke rammer statens og visse almene interesser, som eksporten«⁶.

Regeringens frygt for en konflikt hang ikke kun sammen med valuta-spørgsmålet. I de tilfælde, hvor arbejdsgiverne forsøgte at få strejkeramt arbejde udført af skruibrækkere, kunne der opstå uroligheder, og det måtte være ubehageligt for en socialdemokratisk regering, hvis der blev sat politi ind mod organiserede arbejdere.

Men en anden og mere væsentlig grund til regeringens nervøsitet var de parlamentariske forhold. Socialdemokratiets hensigt med at overtage regeringsmagten var at vise, at partiet kunne administrere. I Landstinget havde regeringen et flertal bestående af Venstre og Det konservative Folkeparti imod sig, og i Folketinget var regeringen afhængig af støtte fra Det radikale Venstre. De radikale var principielt tilhængere af tvungen voldgift og havde under konflikten i 1922 stillet forslag om dette i Folketinget. Socialdemokratiet var – ligesom Venstre og Det konservative Folkeparti – imod tvungen voldgift, og hvis et forslag herom blev stillet i Tinget, ville det falde. Men samtidig ville det ændre ministeriets forhold til sit støtteparti.

Regeringen skulle altså tage hensyn til de radikale, men omvendt tog dette parti også hensyn til regeringen. Den 19. marts besluttede Rigsdagsgruppen nemlig at udskyde et forslag om voldgift indtil videre. P. Munch udtalte på gruppemødet, at et sådant forslag kun måtte fremkomme efter forudgående forhandling med regeringen⁷.

Der blev ikke taget nogen beslutning, og der blev intet offentliggjort fra mødet mellem ministeriet og DsF. Borgbjerg sagde til Berlingske Tidende, at mødet var af privat karakter, og at man bare havde drukket en kop kaffe⁸.

Hermed kunne DsFs repræsentantskabsmøde begynde.

III.3. DsFs repræsentantskabsmøde og møderne i Forligsinstitutionen marts 1925

DsFs repræsentantskabsmøde åbnedes torsdag den 26. marts og blev efter den første dags forhandlinger – formodentlig til stor overraskelse for mange deltagere – først genoptaget næste dag kl. 14. På det genoptagne møde forklarede

6. Citat fra Hauges referat. Fra mødet findes tre referater, nemlig Bordings i dagbogen, p. 73-74, indenrigsminister C. N. Hauges i Staunings arkiv og I. A. Hansens i dagbogen.

7. Det radikale Venstres arkiv. Forhandlingsprotokol for rigsdagsgruppen 19/3 1925.

8. BTM 25/3-1925, p. 1-2.

Carl F. Madsen, hvorfor mødet først var blevet sat til om eftermiddagen. Repræsentanter for forretningsudvalget havde været indkaldt til møde i Forligsinstitutionen om formiddagen. De tre forligsmænd havde ønsket at undersøge mulighederne for at udsætte konflikten udvidelse, der skulle starte den 28. marts om aftenen. Forhandlingerne var blevet afbrudt kl. 13.30 og skulle genoptages kl. 16. Derfor mente Carl F. Madsen, at repræsentantskabet skulle blive inde, og mødet blev derpå hævet⁹.

De genoptagne forhandlinger i Forligsinstitutionen fandt sted fra fredag den 27. marts kl. 16 til lørdag morgen kl. 3.30¹⁰. Der findes som sædvanlig ingen referater af Forligsinstitutionens forhandlinger, men ifølge Langkjær havde Johs. Dalhoff været i en lidt ophidset tilstand om eftermiddagen og havde bedt arbejdsgiverne om et positivt forslag, hvilket var blevet efterkommet¹¹.

Ud på morgenen fremsatte forligsmændene en ny »henstilling« eller »anmodning« til parterne. I denne blev foreslået, at samtlige jernindustriens overenskomster skulle tages op til »samlet behandling på frit grundlag«, at samtlige andre ikke fornyede overenskomster skulle tages op til forhandling på grundlag af henstillingen til DAF af 14. marts, og at de resterende uoverensstemmelser skulle indberettes til hovedorganisationerne senest den 6. april. Endvidere bad forligsmændene parterne om at undlade at iværksætte de varslede konflikter¹².

Henstillingen af 27. marts var sammenlignet med henstillingen af 14. marts til fordel for fagbevægelsen. Kravet om status quo til jernindustrien var opgivet. De øvrige overenskomster skulle have en forhøjelse på 3 pct. til de laveste lønninger og dyrtidsregulering for hver gang, pristallet blev ændret 6 points.

Det var derfor ingen overraskelse, at Dansk Arbejdsgiverforenings forretningsudvalg ikke kunne tiltræde henstillingen¹³. Arbejdsgiverne var især utilfredse med forhandlingsfristerne. I efteråret 1924 kunne DA regne med at være i overensstemmelse med Forligsinstitutionen, men med henstillingen af 27. marts var arbejdsgivernes syn på forligsmændene ændret. Langkjær havde et levende indtryk af, at forligsmændene arbejdede under pres fra DsF og regeringen. Den foregående dag havde han for første gang følt, at Forligsinstitutionen var placeret på den anden side. Foruden at afvise henstillingen vedtog forretningsudvalget at sende det forslag, som forligsmændene havde fået dagen forinden, til DsF. Desuden blev det nu officielt sendt til Forligsinstitutionen¹⁴.

9. DsF protokol. Repræsentantskabsmøde 26.-27. marts 1925.

10. Arbejderen 1924-25, p. 298.

11. DA FU protokol 28/3 1925, p. 202-203.

12. Arbejderen 1924-25, p. 298-299.

Arbejdsgiveren 1925, p. 116.

13. Arbejdsgiveren 1925, p. 117.

14. DA FU protokol 28/3 1925, p. 206ff.

På DsFs fortsatte repræsentantskabsmøde lørdag den 28. kl. 13 aflagde Carl F. Madsen beretning om nattens forhandlinger. Han ville anbefale henstillingen, idet han så den som et ganske alvorligt nederlag for DA. Mødet blev imidlertid suspenderet kl. 14.15, da arbejdsgivernes forslag blev modtaget. Da mødet blev genoptaget kort efter, læste Carl F. Madsen DAs afslag til forligsmændene og det fremsendte forslag op. Forligsmændenes forslag blev sat under afstemning og blev vedtaget med alle stemmer på nær 2. Arbejdsgivernes forslag blev derpå forkastet med alle stemmer. Herefter sluttede repræsentantskabsmødet¹⁵.

III.4. Forliget af 28. marts. DAs begyndende modsætning til DsF

DsFs svar blev afleveret til Forligsinstitutionen kl. 16.30. Om aftenen begyndte nye forhandlinger, og om morgenen havde forligsmændene stillet et nyt forslag om forhandlingernes optagelse og afslutning inden for bestemte tidsfrister. Adolph Jensen havde – ifølge I.A. Hansen – sagt, at han, da Dalhoff var blevet syg, »havde slidt frygteligt i det med arbejdsgiverne hele natten for at få dem hertil...«.

Det nye forslag fastslog, at forhandlingerne skulle optages på det grundlag, der var givet i henstillingen af den 27. marts. Men hertil skulle der tilføjes, at indberetningerne til hovedorganisationerne om de lokale forhandlinger skulle ske senest den 6. april, at uoverensstemmelserne, som hovedorganisationerne ikke kunne enes om, skulle indberettes til Forligsinstitutionen, der skulle stille mæglingsforslag senest lørdag den 11. april, og at svaret skulle afgives senest 5 dage senere. Endvidere skulle de varslede konflikter udsættes. Endelig tog forligsmændene hensyn til DAs sammenkoblingstaktik, idet det hed, at hvis ikke samtlige forslag blev vedtaget, kunne de varslede konflikter iværksættes med 24 timers varsel¹⁶.

Med dette forslag havde Forligsinstitutionen bevaret de fordele, som arbejderbevægelsen havde fået i henstillingen dagen før, men havde samtidig taget hensyn til DA med de korte tidsfrister. Der var blevet givet ca. 8 dage til de lokale forhandlinger og kun 5 dage til rådighed for hovedorganisationernes forhandlinger og for forligsmændene til at stille mæglingsforslag. Med disse snævre frister var der for alvor lagt op til en generel ordning.

Parterne skulle afgive svaret allerede den 29. marts. DAs formand, Langkjær, tiltrådte forslaget, men der var ikke nogen større tilfredshed i Arbejdsgiverforeningen med forslaget. Langkjær sagde på et senere forretningsudvalgs-

15. DsF protokol. Repræsentantskabsmøde 28. marts 1925.

16. I. A. Hansens dagbog 28/3 1925. – Arbejderen 1924-25, p. 300-301.

møde, at hvis DA ikke var gået ind for forslaget og havde udsat lockouten, var der blevet oprør i pressen¹⁷. Jernindustriens repræsentanter havde været imod udsættelsen¹⁸, og hermed var begyndelsen gjort til en midlertidig splittelse i Arbejdsgiverforeningen, men denne kom aldrig til offentlighedens kendskab.

Forliget skabte også splittelse i arbejdernes rækker – en splittelse der efterhånden skulle blive meget omfattende og optage den samlede presse i flere måneder.

DsF havde valgt et 5-mands forhandlingsudvalg, hvori bl.a. Lyngsie sad. Da dette udvalg lørdag aften var blevet tilkaldt til Forligsinstitutionen, var Lyngsie ikke med, hvilket han stærkt beklagede på et forretningsudvalgsmøde den næste dag. Hertil svarede Carl F. Madsen og Vilh. Nygård, at det ikke havde været muligt at få fat i ham.

På ovennævnte møde anbefalede Carl F. Madsen forliget, mens Lyngsie – efter I.A. Hansens referat – talte stærkt imod det. Han mente, at forhandlingsfristerne var så korte, at forhandlingerne ville blive saboteret. »Det er et ikke almindeligt dokument, men noget makværk«, skulle Lyngsie have sagt.

Derpå tog hele forretningsudvalget til Forligsinstitutionen, hvor Lyngsie – ifølge DsFs protokol – »over for den samlede Forligsinstitution gentog sin kritik af forslaget, navnlig med (hensyn til) de i forslaget fastsatte tidsfrister for forhandlingernes afslutning«. Derpå skiltes parterne, og forretningsudvalget diskuterede atter forslaget. På mødet skulle bølgerne – efter I.A. Hansens referat at dømme – have gået højt. Lyngsie skulle ustandseligt have afbrudt I.A. Hansen, hvorefter denne råbte: »Pas dig selv, du Næbius.« I.A. Hansen referede videre, at »Madsen gjorde et svagt forsøg på røfle eller tilrettevise ved at tale om tonen, der indebragte ham en henstilling fra min side om at passe på sin egen tone.« Med alle stemmer mod 1 (Lyngsies) blev forslaget vedtaget, og Carl F. Madsen underskrev forliget¹⁹.

Det er meget naturligt, at Lyngsie gik stærkt imod forliget. Forslagets meget snævre og korte forhandlingsregler ødelagde fuldstændigt det håb og de ønsker, som DAF havde om direkte og reelle forhandlinger. Endelig havde Carl F. Madsen ved sin underskrift accepteret den sammenkoblingstaktik, som DAF havde kæmpet imod hele tiden.

Konfliktens udvidelse var foreløbigt afværget, og medens den begrænsede konflikt løb videre, kunne forhandlingerne mellem underorganisationerne begynde igen.

17. DA FU protokol 16/4 1925, p. 261. Mødet kl. 17.

18. Sammenslutningens protokol 3/4 1925 (FU-møde), p. 199. Der findes intet referat af det møde, hvor DA accepterede forslaget.

19. I. A. Hansens dagbog 29/3 1925. DsF protokol 29/3 1925.

III.5. Forhandlingerne frem til mæglingforslaget af 11. april 1925

Selv om konfliktens udvidelse var blevet undgået sidst i marts måned, var det naturligvis nødvendigt for parterne at ruste sig, hvis de kommende forhandlinger skulle vise sig at blive resultatløse.

Den 1. april blev DsFs 2.-sympatistrejkevarsel udsendt. Det fulgte DAFs ønsker og »Arbejderen« skønnede, at varslet ville omfatte 2.000 mand²⁰. Dansk Arbejdsgiverforening, der havde »brugt« begge sine første lockoutvarsler, udsendte den 3. april et nyt almindeligt 1.-varsel (3. serie)²¹. Dette blev fulgt op med et 2.-varsel (3. serie) den 11. april. Ifølge »Arbejderen« gjorde varslet, der var rettet mod DsF, »rent bord«, idet der nu kun var nogle få tusinde medlemmer af DsF tilbage, som arbejdsgiverne kunne lockoute²².

Der findes kun ganske få referater af forhandlingerne i begyndelsen af april måned, men selve forhandlingsmønsteret er tydeligt nok. Med den særstilling, jernindustrien havde indtaget, samlede opmærksomheden sig først og fremmest om DAFs forhandlinger med Sammenslutningen den 1. april 1925. Lyngsies erklærede straks på mødet, at DAF var villig til at forlade sine yderpunkter, men ikke kunne godtage nogen reduktioner. Lyngsies forlangte regulering efter pristallet samt et yderligere tillæg til de dårligst lønnede. Efter en diskussion om den tyske konkurrence blev der nedsat et snævert udvalg, der lykkedes at forhandle sig til rette om de almindelige bestemmelser²³. De tilbageværende spørgsmål blev nedfældet i en overenskomst, der fastslog, at der ikke blev opnået enighed om

1. DAFs krav om en generel lønforhøjelse på 3 pct.,
 2. DAFs krav om tillæg til lave lønninger;
- derimod var der enighed om,
3. at overenskomsten skulle fornyes for 2 år med pristalsregulering efter de i henstillingen af 14. marts fastsatte regler,
 4. forhøjelse af støbe- og smelteovnstillæg.

DAF ville dog kun tiltræde punkt 3 under forudsætning af punkt 1 og 2, mens Sammenslutningen kun ville tiltræde punkt 4 under forudsætning af en to-årig overenskomst²⁴.

Efter at en række andre fags forhandlinger med Sammenslutningen også var bristede, var både de faglærte og ufaglærtes forhold i jernindustrien henvist til hovedorganisationerne²⁵.

20. Arbejderen 1924-25, p. 306-07 og 328.

21. Arbejdsgiveren 1925, p. 132.

22. Arbejderen 1924-25, p. 328.

23. Jf. Lyngsies udtalelse til Soc-Dem 2/4 1925, p. 1.

24. Sammenslutningens protokol 1/4 1925, p. 181-85.

25. BTM 5/4 1925, p. 18.

Den 3. april kunne Social-Demokraten meddele, at DAF ved forhandlingerne i underorganisationerne kun havde opnået en ordning for 2 af de 9 landsoverenskomster. Nogle dage senere var også hovedorganisationernes forhandlinger om jernindustrien strandet, og de blev sammen med en række andre overenskomster henvist til Forligsinstitutionen²⁶.

I et læserbrev i Social-Demokraten den 7. april kaldte Lyngsies underorganisationernes forhandlinger for skinforhandlinger. DA havde nægtet at lade enkeltvirksomhederne og underorganisationerne forhandle om de overenskomster, som arbejdsgiverne selv havde opsagt. Hovedorganisationerne skulle nu i to dage forhandle om 300 overenskomster, og forligsmændene var kun levnet 3 dage til at ordne »resten«.

Efter en række intense forhandlinger stillede forligsmændene 1. påskedag om morgenen 22 mæglingsforslag, der var dateret den 11. april. Parterne skulle afgive deres svar senest den 18. april kl. 12. Det gennemgående træk i forslagene var, som i forslagene i marts måned, at samtlige lønninger skulle forhøjes med 3 pct., og dyrtidsregulering skulle finde sted ved en ændring af pristallet på 6 point. Enkelte fag fik dog en forhøjelse på 5 pct.

Ligesom i marts måned indtog jernindustrien en særstilling. Ganske vist blev minimallønningerne nu forhøjet med 3 øre, hvor henstillingen i marts havde uforandrede lønninger, men arbejderne havde ikke fået en generel 3 pct.-lønsforhøjelse. Dog kunne DAF *efter* den 1. august 1925 forlange forhandlinger om en forhøjelse af lønningerne på op til 3 pct. Kunne parterne ikke enes, skulle der nedsættes et nævn, der skulle afgive en erklæring senest den 15. august. Derefter skulle der optages nye forhandlinger, og hvis de ikke førte til enighed, var parterne frit stillede. Blev der opnået enighed om ovennævnte, skulle overenskomsten gælde to år, ellers kun ét. Med denne mærkelige bestemmelse havde Forligsinstitutionen forsøgt at begunstige begge parter. DAF kunne måske få dækning for pristalsstigningen; men hvis dette blev tilfældet, fik arbejdsgiverne fordel af en længere overenskomst. Blev parterne ikke enige ved forhandlingerne i august måned, kunne varsler afgives, og konflikter iværksættes. Sådanne konflikter *uden for* den normale »konfliktperiode« om foråret kunne ikke tiltale arbejdsgiverne med deres sammenkoblingstaktik.

Lønningerne i jernindustrien skulle have dyrtidsregulering efter de tidligere skitserede regler. Det samme gjaldt for de øvrige overenskomster. Disse skulle desuden være to-årige, og her blev samtlige lønninger forhøjet med 3 pct. Endelig havde forligsmændene på visse punkter imødekommet DAFs krav om tillæg til de lavestlønnede²⁷. Disse forslag skulle parterne nu tage stilling til i løbet af de følgende dage, vel vidende, at blot en forkastelse af et enkelt forslag

26. Soc-Dem 8/4 1925, p. 1.

27. Alle forslagene i Arbejderen 1924-25, p. 315-328.

kunne betyde en forkastelse af alle. DA havde kompetence til at afgøre sagen centralt ved en enkelt afstemning på en generalforsamling, hvorimod de enkelte forbund under DsF selv skulle tage stilling.

III.6. Afstemningerne om mæglingsforslaget

Blandt arbejdsgiverne var der stor utilfredshed med mæglingsforslaget. Den misfornøjelse, der havde været med forligsmændene under forhandlingerne natten mellem den 27. og 28. marts, var blevet forstærket²⁸. Sammenslutningen ville ikke godkende mæglingsforslagene, men turde heller ikke forkaste²⁹. Selv om der i Arbejdsgiverforeningen var stor utilfredshed med forslagene, blev disse dog vedtaget på en generalforsamling den 18. april med 330 stemmer mod 54. 83 delegerede havde imidlertid undladt at stemme³⁰.

Fagforbundenes afstemninger gav det resultat, at 15 af de 22 forslag blev vedtaget blankt. Tre blev vedtaget med forbehold, hvilket DA kunne betragte som en ren forkastelse³¹, og endelig blev fire af forslagene forkastet. Da nogle af forslagene var stillet for flere forbund, og da nogle forbund stemte om flere forslag, betød resultatet, at forslagene var forkastet af følgende fem forbund: Dansk Arbejdsmandsforbund, Dansk Metaltrykkerforbund, Dansk Hatte- og Buntmagerforbund, Dansk Skibstømrerforbund og Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund.

Selv om hovedparten af forslagene var blevet vedtaget, betød dette mindre, da de største forbund under DsF, DAF og DSMF havde forkastet. DAFs forkastelse var sket på en kongres i Vejle med 253 stemmer mod 115³². Denne kongres var blevet holdt under stor opmærksomhed fra pressens side, og selv om DAFs ønske om kongres i marts måned havde givet anledning til nogen kritik af forbundet, blev hele den borgerlige presses opmærksomhed fra tidspunktet for Vejlekongressens afslutning og flere måneder frem centreret om én person: Michael Christian Lyngsie.

Med DAFs kongres var der sket en splittelse i selve forbundet, og den modsætning, der var startet mellem DAF og DsF i slutningen af marts, blev forøget til en åben splittelse i arbejderbevægelsen, der skulle bestemme konfliktens videre forløb.

28. DA FU protokol 16/4 1925, p. 261-262. Mødet kl. 17.

29. Sammenslutningens protokol. Eks. generalforsamling 16/4 1925, p. 227.

30. Referat af generalforsamlingen findes i DAs beretning 1924-25, p. 173-193. Stemmetallene fremgår af DA HB protokol 18/4 1925, p. 221.

31. Jf. Forligsmandsloven, der angav, at der skulle svares enten ja eller nej til mæglingsforslag. (Lovtidende for året 1921. Afd. A II. 1922, p. 1746-48).

32. Arbejdsgiveren 1925, p. 151-152.

Arbejderen 1924-25, p. 333.

III.7. DAFs kongres i Vejle 16.-17. april 1925

Efter kongressens første møde den 16. april holdt DAFs hovedbestyrelse møde om aftenen kl. 20. Her blev Lyngsie kritiseret for at have »sat kongressen op« med sin indledningstale. Lyngsie, der ikke havde omtalt forslaget, men kun DAFs styrke, benægtede dette. Chr. Sørensen påpegede nødvendigheden af at bevare enigheden. I 1922 havde han og andre, der var imod konflikt, fulgt hovedbestyrelsens flertal. Lyngsie anbefalede at forkaste forslaget. Dette blev nedstemt med 11 stemmer mod 6. Derpå erklærede Lyngsie, at han ikke ville være ordfører for flertallet, og at han ville opretholde sit forslag. Chr. Sørensen blev i stedet for flertallets ordfører³³. Med denne uenighed skulle kongressen fortsætte den næste dag.

Chr. Sørensen indledte med at erkende, at forslaget ikke var godt, da forbedringerne var små. Men han troede ikke, at det ville være muligt at fremskaffe et bedre forlig. Lyngsie beklagede, at han og Chr. Sørensen denne gang var uenige. Han mente, at det var muligt at få forligsmændene til at ændre et forkastet forslag. Men Lyngsie havde et videre sigte, idet han hævdede, at kampen denne gang gjaldt »retten til fri forhandling«:

»Vor kamp gælder at skabe respekt for vore krav om forhandlinger med vore modstående arbejdsgivere og afskaffelsen af den form, man efterhånden har skabt, at kalde folk ned i Arbejdsgiverforeningen for kun at meddele, at man overhovedet intet vil, og vor kamp skal belære Forligsinstitutionen om, at vi ikke vil finde os i den form for afgørelser, der sidst har medført fremsættelsen af de 22 mæglingsforslag.«

Endelig gjorde Lyngsie kongressen opmærksom på, at selv om DAF vedtog forslaget, kunne forbundets medlemmer komme i konflikt, da et forbund allerede havde forkastet mæglingsforlaget.

Under den efterfølgende diskussion anbefalede næsten alle talere at forkaste forslaget, og dette skete som nævnt også med 253 stemmer mod 115. Der er ingen tvivl om, at det var Lyngsies stærke stilling i forbundet, der gjorde udslaget.

Allerede *inden* afstemningen havde hovedbestyrelsen holdt et nyt møde³⁴. Lyngsie havde foregrebet begivenhedernes gang og havde udarbejdet et forslag til et manifest, der forudsatte, at mæglingsforlaget ville blive forkastet. Jens Larsen foreslog, at kongressen nedsatte et udvalg, der sammen med hovedbestyrelsen fik bemyndigelse til at afslutte konflikten. Dette blev accepteret.

33. DAF protokol 16/4 1925 (eks. HB-møde), Kl. 8 aften.

34. Torben P. Andersen skriver (p.68) fejlagtigt, at mødet blev holdt efter afstemningen.

At udvalget blev foreslået af Jens Larsen, er bemærkelsesværdigt, da Jens Larsen tilhørte det flertal, der ville anbefale forslaget. Flertallets repræsentanter måtte før afstemningen have været klar over, at mæglingsforslaget ville falde. En hovedbestyrelse, der ikke var i overensstemmelse med kongressens flertal og Lyngsie, kunne ikke fungere effektivt. Derfor måtte et udvalg nedsættes. Dette udvalg var således ikke et kup fra Lyngsies side³⁵.

Kongressen vedtog senere på aftenen manifestet og valgte i-henhold til dette et 21 mands-udvalg, der sammen med hovedbestyrelsen havde bemyndigelse til at afslutte konflikten. Af afstemningsresultaterne fremgår, at samtlige 21 var modstandere af mæglingsforslaget. Hermed var hovedbestyrelsens rolle reduceret, og samtlige senere møder i DAF under konflikten blev holdt af hovedbestyrelsen og 21 mands-udvalget i fællesskab. DAF havde fået et »krigsudvalg«³⁶.

I manifestet blev det pålagt ledelsen, hvis DA gjorde brug af sin trussel om at udvide storkonflikten, at træffe foranstaltninger, »således at en eventuel udvidet blokade af al transport af varer, ind- og udladning af skibe eller jernbanevogne gøres effektiv både i ind- og udlandet i størst mulige omfang«. Hermed havde DAF ført et nyt aspekt ind i konflikten, nemlig truslen om en generel transportstrejke.

Samtidig med at den borgerlige presse lagde hele ansvaret på Lyngsies skuldre, kunne den udvidede konflikt starte³⁷.

IV. DEN UDVIDEDE KONFLIKT (ca. 21. april – 15. maj 1925)

IV.1. Transportstrejke?

Politiken og Social-Demokraten kunne den 20. april 1925 meddele, at en international transportarbejderkonference ville blive afholdt den næste dag i København. Lyngsie sagde til dele af pressen, at landbrugseksporten ville blive standset, men til Nationaltidende tilføjede han dog, at strejken kun ville træde i kraft, hvis DA udsendte flere lockoutvarsler¹. Lyngsies udtalelser førte til, at

35. Jf. DAFs 17. kongres, p. 194. Torben P. Andersen skriver (p. 68), at udvalget blev foreslået af Vald. Petersen, hvilket er forkert, idet denne kun foreslog, at udvalget blev valgt branchevist.

36. DAFs 16. kongres, p. 1-20. Udvalget kaldes herefter »Det kombinerede udvalg«. Udtrykket er overtaget fra Torben P. Andersen.

37. F.eks. Politiken, p. 1, Nationaltidende morgen, p. 1-2 og BTM, p. 1-2 for den 18. april 1925.

Kapital IV.

1. Nationaltidende Aften 20/4 1925, p. 6.

Stauning til Berlingske Tidende sagde, at DsF ved konflikten begyndelse havde afgivet et »bestemt løfte« om, at landbrugseksporten ville blive holdt uden for konflikten². Den 21. april udtalte Lyngsie til Landmands-Tidende, da han blev forelagt Staunings udtalelser, at denne umuligt kunne have udtalt, at DsF havde *garanteret* for landbrugseksportens fortsættelse, da DsF ikke havde taget nogen beslutning om dette spørgsmål. Stauning fastholdt dog sine udtalelser næste dag i samme avis. DsF havde lovet det, mente statsministeren, men hvis Lyngsie ville indkalde en kongres en gang til, »kan han måske forhindre, at løftet holdes.« Med dette var uenigheden mellem to af arbejderbevægelsens ledere for en gangs skyld kommet åbenlyst frem i pressen.

Transportarbejderkonferensen blev imidlertid ikke afholdt i København, men blev udsat til lørdag den 25. og flyttet til Stockholm³. Grunden til udsættelsen kendes ikke. Under stor opmærksomhed rejste Lyngsie til Sverige fredag den 24. april. Hvad der skete på kongressen vides ikke, da konferencen var lukket for offentligheden, og da det ikke er lykkedes at efterspore noget kilde materiale.

Samme dag, som konferencen i Stockholm fandt sted, holdt arbejdsgiverenes tilsvarende organ, Den permanente nordiske Stuverikomité, møde i København med deltagelse af bl.a. formændene for de tre nordiske arbejdsgiverforeninger. Hvad dette møde besluttede vides heller ikke, da pressen overhovedet ingen oplysninger fik⁴.

DAFs kombinerede udvalg diskuterede den 28. april den eventuelle transportarbejderstrejke. DsF havde den 23. sendt et nyt almindeligt 1.-varsel om sympatistrejke⁵. Lyngsie mente, at DAF ved fremsendelsen af transportstrejkevarslet skulle bruge DsFs nye varsel som 1.-varsel og få DsF til at varsle anden gang. Hermed kunne en transportstrejke træde i kraft 7 dage tidligere, idet DAF således var fri for at skulle udfærdige et 1.-varsel. Foruden den tidsmæssige gevinst ville et 2.-varsel fra DsF også have den fordel, at DAF ville modtage strejkeunderstøttelse fra hovedorganisationen. Varslede et forbund alene, skulle det eventuelt selv dække alle udgifter. På mødet ville Lyngsie også medtage Dampskibsrederiforeningen og dermed D.F.D.S. i den eventuelle konflikt. Efter en længere diskussion, hvor bl.a. DAFs økonomiske situation blev berørt, blev det enstemmigt besluttet at følge Lyngsies forslag⁶.

Lyngsie udtalte til pressen efter mødet, at DAF selv ville fremsende varslet, hvis DsF nægtede det⁷, og dette nægtede De samvirkedes forretningsudvalg da

2. BTM 21/4 1925, p. 1.

3. Soc-Dem 23/4 1925, p. 2.

4. Soc-Dem 26/4 1925, p. 2. – Arbejdsgiveren 1925, p. 158.

5. Soc-Dem 24/5 1925, p. 1. – Arbejdsgiveren 1925, p. 165.

6. DAF protokol 28/4 1925 (kombinerede udvalg).

7. Soc-Dem 29/4 1925, p. 2.

også på sit møde den 30. april, idet DAF blev henvist til den kommende generalforsamling. Carl F. Madsen udtalte, at DsF ikke kunne afgive et varsel, så længe forbundet ikke havde indflydelse på strejkens afslutning⁸. Med dette afslag valgte DAF selv at fremsende et 1. almindeligt varsel den samme dag⁹.

Arbejdsmandsforbundet ønskede at skåne landbrugseksporten, men dette ønske fik imidlertid et »knæk«, da formanden for De danske Landboforeninger, Th. Madsen-Mygdal, udtalte, at landbruget ikke ville lade eksporten gå uden om Dansk Dampskibsrederiforening, og antydede, at eksporten skulle opretholdes ved såkaldt frivillig arbejdskraft¹⁰.

På grund af truslen om en transportstrejke var der opstået en uenighed mellem Lyngsie og Stauning, og samtidig var der opstået en splittelse mellem Lyngsie og DAFs flertal på den ene side og DsFs forretningsudvalg på den anden. Denne splittelse var kommet stærkt til syne ved forhandlinger, der havde fundet sted siden DAFs Vejle-kongres.

IV.2. Forhandlingsaktiviteten i slutningen af april

Lyngsies holdning i Vejle var med til at tilspidse stemningen på DsFs forretningsudvalgsmøde den 20. april. Carl F. Madsen forsøgte her at få DAFs krav konkretiseret. Dette ville Lyngsie ikke på stående fod¹¹. Både I.A. Hansen og Lyngsie forlod mødet, før det var afsluttet. I.A. Hansen, fordi han ikke ville høre på Lyngsies lange taler, og Lyngsie, fordi han – efter I.A. Hansens referat – var blevet fornærmet af Martin Petersen. Efter at Lyngsie var gået, meddelte Carl F. Madsen, at han ville sige noget, han ikke ville have sagt, hvis Lyngsie havde været til stede. Det drejede sig om, at Stauning havde fortalt ham (Madsen), at han (Stauning) havde talt med forligsmændene, og disse dernæst havde tilsagt Carl F. Madsen og Vilh. Nygård til et møde om aftenen den 20. april¹².

Senere klagede Lyngsie over, at han ikke var blevet orienteret om møderne i Forlignsinstitutionen i den sidste halvdel af april, og ovennævnte bekræfter jo dette.

8. DsF protokol 30/4 1925. Håndskrevet notat med kort referat af Carl F. Madsen. DsFs arkiv. Sag 258J. Læg med spørgeskemaer (sic!).

9. Arbejdsmandenes Fagblad 1925-26, p. 25-26.

Torben P. Andersen skriver (p. 74), at samme dag, som Lyngsie havde sendt 1. varsel, sendte han DsF en anmodning om at varsle 2. gang. Dette bygger på en misforståelse af de faglige forhold, idet DAFs 1. varsel først blev sendt, efter at DsF havde nægtet at sanktionere transportstrejken. Havde De samvirkende sendt et 2.-varsel, var et 1. fra DAFs side jo unødvendigt.

10. København 30/4 1925, p. 1 og 3.

11. DsF protokol 20/4 1925.

12. I. A. Hansens dagbog 20/4 1925.

Mødet den 20. april om aftenen førte til nye møder, og en række forhandlinger mellem og i organisationerne førte til en konference fredag den 24. april mellem Carl F. Madsen, Vilh. Nygård, I.A. Hansen og Lyngsie på den ene side og Langkjær, Einar Jørgensen, R. Helweg og Charles Hansen på den anden. Forligsmanden, Michael Koefoed, var dirigent.

På mødet holdt Lyngsie flere lange taler. Han klagede først og fremmest over de førte forhandlinger og de generelle løsninger, der havde umuliggjort overenskomstsituationen. Både DsFs og DAs repræsentanter og Michael Koefoed forsøgte at få Lyngsie til at konkretisere sine krav, hvilket ikke lykkedes. Lyngsie »nøjedes« med at stille fem generelle krav op:

1. dyrtidsregulering på 3 pct. i jernindustrien,
2. tillæg til de laveste lønninger,
3. forhøjelse til lønninger, der var kommet ud af niveau ved de sidste 7-8 års generelle ordninger,
4. mulighed for direkte forhandlinger, således at hovedorganisationerne kun skal *godkende* overenskomsterne og ikke forbyde forhandlinger derom,
5. erstatning til de fag, der havde indgået forlig, men som var blevet lockoutet alligevel.

Krav nr. 4, der stammede fra Vejlekongressen, var blevet opretholdt, men nu havde Lyngsie også stillet krav om erstatning til de lockoutede arbejdere i visse fag. Dette kan ses som et forsøg på at få de faglærte til at slutte op bag arbejdsmændene.

Diskussionen på mødet viste klart, at ingen af de tilstedeværende – bortset fra Lyngsie – tog de to sidste krav alvorligt. DAs næstformand, Einar Jørgensen, mente, at Arbejdsgiverforeningen selv bestemte sin egen fremgangsmåde med hensyn til forhandlingerne, og kravet om erstatning ville han slet ikke svare på. Langkjær mente, at sådanne krav bød man kun en slagen modstander, hvortil Lyngsie svarede: »De er slagen«.

Meget tidligt havde I.A. Hansen forladt mødet, da han skulle til møde i Erhvervsministeriet, og Lyngsie forlod mødet, da han skulle til konferencen i Stockholm¹³.

Af et brev, som Lyngsie efter mødet sendte til de 22 fag, som mæglingsforslagene omfattede, fremgår det, at det havde været hans hensigt at sprænge forhandlingerne. Lyngsie håbede øjensynligt, at brudte forhandlinger ville skabe uro i Arbejdsgiverforeningen, idet han i brevet skrev, at først i det øjeblik Forligsinstitutionen og hovedorganisationerne havde givet op, »kommer det frafald i Arbejdsgivernes rækker, som længe har stået for at bryde ud«¹⁴.

13. Stenografisk referat af DAs direktør, Sophus Agerholm. Findes bl.a. i DsFs arkiv. Sag 258H. Læg B.10. At referatet er af Agerholm, fremgår af brev til M. Koefoed af 29. april 1925. (DAs arkiv. 1896-1960 kopi af udgående gen. korrespondance. Nr. 142).

14. Trykt i Arbejder-Bladet 1/5-1925, p. 1 og 8.

Men DAFs forøgede krav skabte kun større samling i Arbejdsgiverforeningen. Den uenighed, der havde været mellem DA og Sammenslutningen blev formindsket, idet begge parter nu kom til at stå over for en fælles modstander: DAF. Endvidere blev DA endnu mere opsat på at undgå, at DAF fik forbedringer uden om DsF, da det – ifølge Langkjær – ville give forbundet en sådan fjer i hatten, at det ville gøre de fremtidige forhandlingsforhold vanskelige¹⁵.

Selv om mødet den 24. april var endt uden resultat, fortsatte forhandlingerne i den følgende tid, men efter ønske fra DsF uden Forligsinstitutionens medvirken. Disse forhandlinger førte dog ikke til enighed. Først og fremmest fordi alle parter så frem til DsFs generalforsamling, der skulle starte den 7. maj, men også fordi arbejdsgiverne ville have et forlig med de faglærte, før de forhandlede med DAF¹⁶. Dette var imidlertid ikke muligt, da Centralorganisationen var bange for et forlig, før arbejdsmændene havde sluttet overenskomst¹⁷.

Men allerede inden mange af forhandlingerne havde fundet sted, var der sket en yderligere skærpelse af forholdet mellem DsF og DAF. Den 28. april kunne Berlingske Tidende og Nationaltidende, som de eneste aviser i landet, meddele, at Lyngsie var trådt ud af DsFs forretningsudvalg.

IV.3. Det åbne brud mellem DsF og DAF

Lyngsie sagde til Nationaltidende, at han ikke af forretningsudvalget havde kunnet få fuld klarhed over de førte forhandlinger. Derfor gik han fra mødet, og derfor betragtede han sig som udtrådt af udvalget¹⁸. I.A. Hansens dagbog, der er hovedkilden til dette møde, nævner intet om dette, men omtaler kun, at Lyngsie gik, fordi han var blevet fornærmet af en tale, i hvilken I.A. Hansen havde kritiseret brevet af den 24. april¹⁹.

Som det tidligere er skildret, var Lyngsie ikke orienteret om Carl F. Madsen og Vilh. Nygårds møde i Forligsinstitutionen den 20. april, og af DsFs protokol for den 27. april ses, at formanden havde givet en lang redegørelse for de førte forhandlinger²⁰. Denne redegørelse må være blevet givet på grund af Lyngsies kritik, og der kan ikke være tvivl om, at Lyngsie havde følt, at der var foregået noget bag hans ryg, hvilket jo også var tilfældet. DsFs protokol nævner heller intet om, at Lyngsie var udtrådt af forretningsudvalget. Carl F. Madsen sagde til Social-Demokraten, at han ikke havde fået nogen meddelel-

15. DA FU protokol 28/4 1925, p. 326.

16. DA FU protokol 1/5 1925, p. 367f. og p. 379.

17. DA FU protokol 11/5 1925, p. 447.

18. Nationaltidende morgen (p.1) og BTM (p.1) 28/4 1925.

19. I. A. Hansens dagbog 27/4 1925.

20. DsF protokol 27/4 1925.

se om dette. Det var ikke ualmindeligt, at et medlem havde forladt et møde, før det var sluttet. Dette havde Lyngsie også gjort tidligere²¹. Men Lyngsie var udtrådt.

På det kombinerede udvalgs første møde den 28. april meddelte Lyngsie, at han ikke ønskede at deltage i DsFs forretningsudvalg, så længe den nuværende ledelse sad der. Hvis det kombinerede udvalg med tre fjerdedels majoritet ønskede, at han fortsatte, ville han gøre det. Ved den efterfølgende afstemning blev de tre fjerdedele ikke opnået. Lyngsie deltog dog i DsFs forretningsudvalgs møde den 30. april, formodentlig for at få De samvirkede til at sende transportstrejkevarslet. Lyngsie havde altså skiftet standpunkt, formodentlig også fordi han – med en stigende modsætning til DsF – ville blive holdt orienteret ved at forblive medlem af forretningsudvalget.

På det kombinerede udvalgs møde foreslog Lyngsie endvidere, at der blev valgt et forhandlingsudvalg, bestående af ham selv, to hovedbestyrelsesmedlemmer og ét medlem valgt af hver af de tre brancher. De to hovedbestyrelsesmedlemmer blev Johs. Kortsen og Vald. Petersen, der begge havde stemt imod mæglingsforslaget i Vejle²². Hermed var hovedbestyrelsens flertal og flere af de »faste« forhandlere, som f.eks. Chr. Sørensen, sat ud af spillet. DAFs snævre udvalg bestod af folk, der alle havde været modstandere af forliget, og dette udvalg kom til at varetage et forretningsudvalgs funktioner under resten af konflikten.

Efter mødet gav Lyngsie pressen en skriftlig redegørelse. Heri omtalte han bl.a. Treenigheden: De samvirkede Fagforbund, Dansk Arbejdsgiverforening og Forligsinstitutionen. Med denne erklæring blev selv Social-Demokratens læsere klar over, at der var uenighed i DsFs rækker, og avisen havde for første gang en leder, der meget forsigtigt polemiserede mod Lyngsie²³.

DAF havde i øvrigt samtidigt meddelt, at det for eftertiden ville føre forhandlingerne selv, uden DsFs medvirken. Dette accepterede hovedorganisationen uden videre²⁴.

IV.4. DsF – DAF. Uenighed og ydre enighed

I en privat samtale tirsdag den 21. april fortalte to af forligsmændene, Dalhoff og Koefoed, I.A. Hansen, at forligsmændene ønskede en vedtagelse mellem

21. Soc-Dem 29/4 1925, p. 1. Jf. mødet den 20. april.

22. DAF protokol 28/4-1925 (kombinerede udvalg). Stemmeafgivningen i Vejle fremgår af DAFs 16. kongres, p. 14-18.

23. Soc-Dem 29/4 1925, p. 1 og 4.
Politiken 29/4 1925, p. 1.

24. Arbejderen 1924-25, p. 343.

hovedorganisationerne²⁵. Det var også DsFs ønske at slutte forlig uden om DAF. Den 28. april kunne Stauning fortælle sine ministerkolleger, at DsFs generalforsamling den 5. maj ville søge et forlig med eller uden arbejdsmændene. De samvirkende var altså villige til at tage et brud²⁶.

Det lykkedes imidlertid ikke DsF at få Arbejdsmandsforbundet isoleret. Dette skyldtes DAs holdning. Langkjær troede nemlig ikke, at DAF ville smuldre, hvis forbundet kom til at stå ene, og de virksomheder, der først og fremmest beskæftigede arbejdsmænd, ville føle sig ladt i stikken. Derfor ville DA fortsat kræve en samlet løsning²⁷. En samlet situation ville også have den fordel for arbejdsgiverne, at presset på det genstridige forbund ville komme fra arbejdernes egne rækker og ikke fra de traditionelle modstandere.

IV.5. Nye forhandlinger fra 7. maj

DsFs generalforsamling i dagene fra den 5.-7. maj førte ikke til det af Stauning ventede brud mellem DsF og DAF. DsF havde opgivet at få et forlig i stand mellem hovedorganisationerne, og da DAF, formodentligt fordi forbundet var stærkt underrepræsenteret i forhold til sit medlemstal, ikke forsøgte at få generalforsamlingen til at udsende et transportstrejkevarsel, kunne dele af offentligheden få det indtryk, at konfliktens afslutning var nær og enigheden genoprettet i arbejderbevægelsen. Mødet endte nemlig med udsendelsen af en resolution, som både arbejdsmændene og resten af DsF stod bag, og generalforsamlingen var kun åben for den socialdemokratiske presse.

Lyngsie var blevet opstillet som næstformand, men opnåede kun 181 stemmer mod 341 til Vilh. Nygård, der således blev genvalgt. Ved valget til forretningsudvalget blev Chr. Sørensen valgt med dagens højeste stemmetal 430, hvor Lyngsie kun blev valgt med 304 stemmer²⁸. Dette viser noget om stemningen på kongressen. DAF havde nok styrke på grund af sit store medlemstal, men ikke støtte. Den moderate Chr. Sørensen fik stor opbakning, hvilket ikke skal ses som et tegn på at styrke DAF, men sikkert et ønske fra de delegerede om, at få DAFs sekretær centralt placeret.

Den vedtagne resolution havde nævnt ønsket om forhandlinger, og disse begyndte straks efter. Midt i maj måned var der opnået enighed i en række min-

25. I. A. Hansens dagbog 21/4 1925.

26. Bordings dagbog 28/4 1925, p. 79.
Steinckes dagbog 28/4 1925.

27. DA FU protokol 5/5 1925, p. 391.

28. I. A. Hansens dagbog 5-7/5 1925.

DsF i Danmark. Protokol over generalforsamlingen, p. 6ff.

dre fag²⁹, men jernindustrien var stadig problemet. De faglærte arbejdere ville stadig ikke slutte overenskomst, før DAF havde gjort det³⁰.

Arbejdsmandsforbundets forhandlinger med Arbejdsgiverforeningen begyndte mandag den 11. og fortsatte tirsdag den 12. maj uden DsFs medvirken³¹. Disse forhandlinger kunne imidlertid ikke fortsætte, da DAF den 13. maj skulle mødes med Sammenslutningen. Efter en længere debat på dette møde blev der ført separate forhandlinger mellem Lyngsie og Sammenslutningens direktør, Charles Hansen. Disse resulterede i et forlig, som Lyngsie kunne tiltræde, hvis 5 mands-udvalget accepterede det.

Forliget, der var dateret den 14. maj og skulle besvares senest den 15. kl. 18, indeholdt bl.a. følgende³²:

1. Overenskomsten skulle forlænges indtil 1. juni 1928.
2. Krav om kollektive lønforhøjelser måtte ikke fremsættes før den 1. februar 1926.
3. Samtlige lønninger skulle forhøjes med 3 pct. fra 1. august.
4. Pristalsregulering efter reglerne i mæglingforslaget af 11. april.
5. Øjeblikkelig forhøjelse af minimallønnen på 3 øre pr. time og fra 1. februar 1927 yderligere 2 øre pr. time.

De lavest lønnede skulle ud over mæglingforslaget havde 2 øre mere i timen, men først fra 1. februar 1927. Lønforhøjelsen på 3 pct. var ganske vist sikret pr. 1. august, men ikke som tidligere forlangt af DAF fra februar 1925, og Lyngsie havde måttet gå med til en varighed på 3½ år. DAF havde dog fået delt den samlede udløbstid, men samtidig skulle jernindustriens løfteparagraf ifølge punkt 2 sættes ud af kraft indtil 1. februar 1926.

En vurdering af forslaget kunne imidlertid kun falde negativt ud for DAF. Carl F. Madsen, der senere fik forslaget præsenteret i lidt ændret form, som et forslag til de faglærte, kaldte det en hån mod arbejderne. Denne udtalelse kan dog også ses som et forsøg på at bringe Lyngsie i miskredit³³.

Forliget af 14. maj blev aldrig underskrevet. Sammenslutningens protokol nævner ikke direkte hvorfor, men H. Vestesen, der havde deltaget i forhandlingerne, sagde i Arbejdsgiverforeningen, at Lyngsie ikke kunne få sit 5-mands-udvalgs accept. Dertil indskød DAs direktør, Sophus Agerholm: »Det er der vist ingen, der tror på«³⁴. Men udvalget havde virkelig ikke villet acceptere forslaget³⁵.

29. Arbejdsgiveren 1925, p. 192.

30. Sammenslutningens protokol 11/5 1925, p. 262-265.

I. A. Hansens dagbog 11/5 1925.

31. Arbejdsgiveren 1925, p. 185-186.

32. Sammenslutningens protokol 11/5 1925, p. 262-265.

I. A. Hansens dagbog 11/5 1925.

33. DA FU protokol 22/5 1925, p. 479.

34. DA FU protokol 18/5 1925, p. 471.

35. DAF protokol 20/5 1925 (kombinerede udvalg).

Det er nødvendigt at prøve at analysere, hvorfor Lyngsie kunne gå med til et forslag, der var så dårligt for DAF. Langkjær mente, det skyldtes, at Lyngsie ikke havde forstand på de forhold, forhandlingerne drejede sig om. »Dertil kommer, at hans forhandlingsudvalg foruden ham selv kun omfatter 2 murerarbejdsmænd og 3 havnearbejdere, om hvem det samme gælder«³⁶. Forhandlingsudvalgets eventuelle manglende dygtighed blev ofte diskuteret, og der er ingen tvivl om, at udvalgets medlemmer var uerfarne. Dette kan ses af, at DAFs kombinereds udvalg sidst i maj måned efter en længere diskussion besluttede, at udvalget kunne supplere sig »med den nødvendige sagskundskab«³⁷.

Der er dog al mulig grund til at tro, at Lyngsie havde haft taktiske grunde til at udfærdige »forliget«. Lyngsie havde vel indset, at det ikke var muligt at opnå de store forbedringer over for den meget stærke Sammenslutning og forsøgte derfor at komme tæt på en aftale i jernindustrien for derved at lægge pres på de andre arbejdsgivere i forhandlingerne om de øvrige arbejdsmands-overenskomster³⁸.

Disse forhandlinger startede igen den 15. maj, men blev imidlertid allerede sprængt samme dag³⁹. Ikke fordi parterne var så langt fra hinanden i selve overenskomstsituationen, men fordi udviklingen med hensyn til DAFs eventuelle transportstrejke var gået ind i en ny fase. Forligsmændene havde taget det helt usædvanlige skridt at bede DAF om at *afløse* strejken.

IV.6. Frem til transportstrejken

DAFs 1.-transportstrejkevarsel var blevet udsendt den 30. april, og forbundet havde opgivet håbet om at få DsF til at varsle anden gang. DAF valgte selv at sende varslet, og det skete samme dag, som DsFs generalforsamling sluttede med ydre enighed⁴⁰. Stauning havde forsøgt at få varslet udsat, men Lyngsie havde afvist det bl.a. med den begrundelse, at når et 1.-varsel var sendt, skulle et 2. følge⁴¹.

Hvilke overvejelser DAFs ledelse havde gjort sig, før det 2. varsel blev fremsendt, vides ikke. Der er imidlertid ingen tvivl om, at der var splid i selve forbundets hovedledelse i maj måned. En del – evt. et flertal – af hovedbestyrelsen med Chr. Sørensen i spidsen udgjorde en opposition.

36. DA HB protokol 18/5 1925, p. 245.

37. DAF protokol 29/5 1925 (kombinerede udvalg).

38. DAF protokol 20/5 1925 (kombinerede udvalg). Lyngsies udtalelse.

39. Politiken 16/5 1925, p. 1.

40. København 8/5 1925.

41. Soc-Dem 15/5 1925, p. 3.

Natten mellem den 15. og 16. maj blev der holdt et møde inden for »fagforeninger og parti«. Dette møde, der må have været holdt i hemmelighed, kendes kun fra Steinckes dagbog. Hvem der havde arrangeret mødet, og hvem der havde deltaget, vides ikke, bortset fra at Stauning på ministermødet den 16. maj refererede, at Chr. Sørensen havde givet »en nærmere fremstilling«. Endvidere udtalte Stauning, at »den del af Arbejdsmandsforbundets hovedbestyrelse, som ikke er enige med Lyngsie, vil nu søge at tage tæten og indkalde møde til mandag (18. maj -TS)«⁴². Dette er i overensstemmelse med Bordings referat, idet Stauning efter dette sagde, at »der søges af minoriteten i Dansk Arbejdsmandsforbund afholdt et møde for at fremkalde et brud og et nederlag for Lyngsie«⁴³.

Bruddet mellem Lyngsie og Chr. Sørensen fandt dog ikke sted, og DAF holdt ikke møde den 18. maj, men først den 20. Når det ikke kom til en åben splittelse, skyldtes det, at Chr. Sørensen allerede den 16. maj havde indset, at hans linje ikke ville kunne samle flertal⁴⁴.

Stauning udtalte flere gange, at freden ikke var langt borte, og at transportstrejken derfor ikke ville blive effektiv⁴⁵. Hermed forsøgte Stauning ikke blot at svække DAF, men også at undgå at regeringen skulle tage nogen beslutning.

Lyngsie udtalte den 13. maj, at DAF ville udsætte strejken, hvis forbundet blev bedt om det, og hvis de løbende forhandlinger med arbejdsgiverne fik et sådant forløb, at der var grund til at tro på en afslutning af konflikten⁴⁶.

Med truslen om transportstrejke og med »forliget« af 14. maj havde Lyngsie håbet at kunne lægge pres på arbejdsgiverne, men med forligsmændenes skrivelse af 14. maj, hvori de bad DAF om at aflyse, ikke udsætte strejken, var Lyngsies forhåbninger bristet. I skrivelsen hed det, at forligsmændene havde opgivet tanken om en udsættelse, da de mente, at en sådan, på grund af den usikkerhed det ville medføre, ville volde landbrugseksperten lige så store vanskeligheder som en transportstrejke.

Hvis forligsmændene virkelig havde ventet, at DAF ville aflyse strejken, blev de skuffede, idet DAFs officielle afvisning kom i et langt brev, der indeholdt et stærkt angreb på forligsmændene. DAF slog endvidere fast, at forbundet ikke ønskede at ramme landbrugseksperten. Dette var allerede blevet oplyst for 14 dage siden, så landbruget kunne ikke påberåbe sig nogen usikkerhed. Endelig ville DAF gerne have udsat transportstrejken, men forligsmændenes skrivelse var en »dolk i ryggen på de små i samfundet«⁴⁷.

42. Steinckes dagbog 16/5 1925.

43. Bordings dagbog 16/5 1925, p. 81.

44. Steinckes dagbog 16/5 1925. Ministermødets fortsættelse.

45. Nationaltidende morgen 30/4 1925, p. 1.

BTM 10/5 1925, p. 1.

46. Soc-Dem 13/5 1925, p. 1.

47. Arbejdsmandenes fagblad 1925-26, p. 43-44.

I DsF var der også overraskelse over forligsmændenes usædvanlige henvendelse. På et møde mellem DsFs forretningsudvalg og regeringen den 16. maj angreb bl.a. Vilh. Nygård forligsmændene, fordi de ikke havde sørget for en udsættelse. Stauning sagde, at ministeriet ikke stod bag. Forligsmændene havde handlet på egen hånd⁴⁸.

Det lykkedes ikke for DAF med transportstrejken at true Arbejdsgiverforeningen til et forlig. DA tog varslet roligt. Langkjær udtalte den 11. maj på et forretningsudvalgsmøde, at landbruget ikke ville bruge fremmede skibe, »i alt fald ikke den første tid«⁴⁹. Med denne sikkerhed kunne Arbejdsgiverforeningen overlade til Stauning, der jo flere gange havde udtalt sig offentligt imod en standsning af landbrugseksporten, at lægge pres på DAF.

V. TRANSPORTSTREJKEN (15. maj – 6. juni 1925).

V.I. Transportstrejkens start

Transportstrejken startede fredag den 15. maj, uden at DAF havde opnået eller forsøgt at opnå en ordening med landbrugsorganisationerne. Landbruget ville indtage en »streng neutral holdning«, hvilket betød, at organisationerne ville benytte de skibe, de altid havde benyttet. Landbrugsraadet havde i 1920 nedsat et Femmands-udvalg, der skulle sørge for eksportens opretholdelse under konflikter. I modsætning til Samfundshjælpen, der kun skulle træde hjælpende til efter henvendelse fra offentlige myndigheder, kunne Femmands-udvalget selv afgøre, hvornår indsatsen skulle gøres¹. Femmands-udvalget konstituerede sig på et møde den 14. maj med forpagter Theilmann som formand². Udvalget var således parat ligesom i 1920 og 1922.

Stauning blandede sig atter i debatten ved at udtale til Politiken den 15. maj, at strejken ikke ville blive effektiv, da freden ikke var så langt borte. Lyngsie polemiserede mod denne udtalelse, men Stauning svarede, at han ikke havde udtalt sig om selve strejkens effektivitet, men blot om dens varighed³.

48. I. A. Hansens dagbog 16/5 1925. Møde kl. 20. – Steinckes dagbog 16/5 1925. Mødet mellem ministeriet og De samv. Fagforbunds forretningsudvalg.

49. DA FU protokol 11/5 1925, p. 443. Mødet kl. 18.

Kapitel V.

1. Landbrugsraadets Femmands-udvalgs arkiv. Kasse AF 18 (sidereol). Sag nr. 212 (skrivelse af april 1921).
2. Landbrugsraadets 6. beretning, p. 85.
3. Politiken 16/5 1925, p. 6.

Selv om Transportstrejken formelt var trådt i kraft fredag den 15. om morgenen, kunne den ikke blive en realitet før mandag den 18. maj. For det første fordi week-enden stod for døren, og for det andet fordi arbejdsgiverne naturligvis havde sørget for, at de skibe, der skulle sejle fredag, var blevet lastet tidligere⁴.

DAFs forhandlinger den 14. maj med DA var blevet afbrudt en kort tid, da landbrugsminister Bording og indenrigsminister Hauge skulle tale med Lyngsie om landbrugseksporten⁵. To dage senere havde de to ministre et nyt møde med Lyngsie. Her lovede denne at give en dispensation for de skibe, der skulle afgå mandag den 18. og tirsdag den 19. maj⁶. Hermed havde DAF demonstreret, at forbundet virkelig ønskede at skåne landbrugseksporten, og problemet var blevet udskudt et par dage.

Imidlertid havde Lyngsie også indledt forhandlinger med Femmands-udvalget. Disse fandt sted mandag den 18. maj under ledelse af landbrugsminister Bording. Bording foreslog, at eksporten skulle opretholdes via DFDS, men således at selskabet *kun* fragtede landbrugsvarer. Dette accepterede Femmands-udvalget, men det blev afslået af DAF⁷, der netop havde ønsket at ramme Dampskibsrederiforeningens medlemmer⁸.

Mødet sluttede med, at parterne efter Bordings »indstændige anmodning« lovede at overveje sagen. Derefter holdt Bording et møde med DAF, og her stillede forbundet det forslag, at hvis landbrugsorganisationerne ville beslutte at bruge andre skibe, hvis sådanne kunne skaffes og benyttes, ville DAF hele ugen tillade benyttelsen af DFDS' skibe, for så vidt disse kun fragtede landbrugsvarer. Lyngsie skulle endvidere have tilbudt, at hvis ikke forslaget om andre skibe kunne praktiseres, ville DAF tage spørgsmålet om eksporten op til fornyet overvejelse. Hermed havde Arbejdsmandsforbundet strakt sig langt, men Femmands-udvalget afslog samme aften DAFs nye forslag. Landbruget ville stadig være »neutralt«⁹.

Da forhandlingerne ikke førte til noget resultat, rettede Femmands-udvalget allerede den 18. maj henvendelse til DFDS, der naturligvis lovede at stille materiel til rådighed for udvalget¹⁰. Alle udvalgets udgifter med hensyn til organiseringen af de »frivillige arbejdere« i Esbjerg blev betalt af DFDS, der også i fuldt omfang betalte arbejdernes lønninger¹¹. Landbrugets neutralitet var hermed fastholdt !!!

4. Nationaltidende aften 15/5 1925, p.1.

5. Arbejdsgiveren 1925, p. 194.

6. Bordings dagbog 16/5 1925, p. 82.

7. Landbrugsrådets 6. beretning, p. 86.

8. DAF protokol 28/4 1925 (kombinerede udvalg).

9. Landbrugsraadets 6. beretning, p. 95. – Soc-Dem 19/5 1925, p.1.

10. Landbrugsraadets 6. beretning, p. 86.

11. Landbrugsraadets Femmands-udvalgs arkiv. Kasse AF 92. Sag nr. 810 Femmands-udvalget 1925. Beretning af 16/12 1925.

Inkladningen af de ophobede varer begyndte fredag den 22. maj¹². I den følgende tid fremkom der næsten hver dag i den borgerlige presse artikler om, hvor effektivt skruebrækkerne arbejdede, mens det modsatte synspunkt blev gjort gældende i Social-Demokraten¹³.

På grund af modstridende oplysninger i pressen er det ikke muligt at vurdere, i hvilket omfang den *samlede* eksport blev opretholdt. Nedenstående tabel viser, at landbrugseksporten efter den 1. uge blev opretholdt i fuld omfang. Men ud fra dette kan der ikke siges noget om de andre sektorer af eksporten, da landbrugseksporten – på grund af dens vurderede store betydning for landet – indtog en særstilling.

Udførslen af danske landbrugsprodukter til England i perioden 2. maj – 19. juni 1925.

Varer	Periode						
	udvidede konfl.		transportstrejken			»fred«	
	2.–8.	9.–15.	16.–22.	23.–29.	30.–5.	6.–12.	13.–19.
Smør. (tons)	1618	1812	129	2249	1637	2214	2216
Æg. (1000 snese)	801	704	47	313	271	331	417
Bacon og flæsk. (tons)	3588	4460	336	5121	1754	4923	3017
Slagteriaffald. (tons)	139	104	10	87	31	125	119

Kilde: Landbrugsraadets meddelelser 1925, p. 398, 422, 438, 462, 482 og 498.

Hele eksporten skyldtes nu ikke Femmands-udvalgets arbejde. Enkelte virksomheder benyttede sig af DAFs tilbud og brugte fremmede skibe. Et af disse var Svendborg Andels Svineslagteri, hvis formand var formanden for Landbrugsraadets Femmands-udvalg, forpagter Theilmann¹⁴. Landbrugsorganisa-

12. Landbrugsraadets 6. beretning, p. 86.

13. F.eks. Soc-Dem 24/5 1925, p. 2.

14. Dette forhold gav anledning til angreb på Theilmann. FT. Overordentlig samling 1925, sp. 206 og 218, FT ordentlige samling 1925-26, sp. 759-763, 1167 og 1178, og Soc-Dem 12/8 1925 og 16/9 1925, p. 6.

tionernes stilling må have været ubehagelig for DAF, men Lyngsie og resten af forbundets ledelse kunne også føle sig overraskede over Femmands-udvalgets holdning, idet udvalget i 1920 havde brugt fremmede skibe under søfyrbødernes og de københavnske havnearbejderes »ulovlige« strejke¹⁵. Men i 1920 var regeringen udgået fra partiet Venstre, og derfor er der ingen tvivl om, at landbrugets holdning i 1925 – under den første socialdemokratiske regering – var dikteret af de politiske forhold.

V.2. Frivillig voldgift?

På et møde om aftenen den 16. maj mellem regeringen og DsFs forretningsudvalg forsøgte Stauning, at få De samvirkede til at acceptere frivillig voldgift. Han nævnte, at ministeriet havde haft fire henvendelser fra Det radikale Venstre om dette. DsFs repræsentanter var ikke begejstrede for ideen, idet de hellere ville prøve at få en ordning med DA uden om DAF¹⁶.

På trods af DsFs tøvende holdning var Stauning fast besluttet på at forsøge en voldgift, og om aftenen den 20. maj havde han færdigbearbejdet et forslag til frivillig voldgift, som Langkjær uden betænkeligheder ville forelægge sin hovedbestyrelse, hvis DAF først accepterede det¹⁷.

Staunings forslag indeholdt den bestemmelse, at arbejdet skulle genoptages for alle arbejdsmandsgrupper den 25. maj. En opmand, der skulle være overpræsident Jens Jensen, skulle afsige kendelser om de punkter, hvor der stadig var uenighed i løbet af højst 14 dage fra den 23. maj. En evt. lønforhøjelse skulle blive efterbetalt fra det tidspunkt, hvor arbejdet blev genoptaget. Endelig skulle parterne forpligte sig til at rette sig efter opmandens kendelser.

Dette forslag skulle kun forelægges DA, hvis DAF accepterede det¹⁸. Ifølge Stauning lovede Lyngsie at anbefale det over for det kombinerede udvalg, der holdt møde den 20. maj¹⁹. Forslaget blev imidlertid forkastet af forsamlingen. Når udvalget ikke fulgte formanden, var grunden først og fremmest den, at Lyngsie gav den garanti, at DAF kunne skaffe penge nok til at føre kampen videre. Endvidere var flere af medlemmerne bange for, at det ikke underkrevne forlig med Sammenslutningen ville komme til at danne grundlag for en

15. Landbrugsraadets 1. beretning, p. 44. – jf. H.S.L., p. 182.

16. I. A. Hansens dagbog 16/5 1925. Møde med ministeriet. – Steinckes dagbog 16/5 1925. Møde mellem ministeriet og De samv. Fagforbunds forretningsudvalg.

17. DA FU protokol 22/5 1925, p. 483. Langkjærs skriftlige beretning. Troben P. Andersen (p.136, note 328) har ikke ret, når han hævder, at Langkjær *ikke* havde lovet at forelægge forslaget for en kompetent forsamling. Det eneste, Langkjær ikke lovede, var at *anbefale* forslaget.

18. Staunings arkiv. Kasse 51. Læg: Lockouten 1925.

19. FT overordentlig samling 1925, sp. 133. Tale af Stauning.

opmandskendelse. Endelig var der en almindelig frygt for voldgift, og især en frygt for præcedens²⁰.

I modsætning til regeringens mæglingsforsøg i marts måned var Forligsinstitutionen denne gang blevet orienteret. De tre forligsmænd havde betænkeligheder ved Staunings nye forsøg, da de mente, at det ville undergrave Forligsinstitutionens stilling²¹; men de bøjede sig²². Stauning ville dog under alle omstændigheder have gjort forsøget – med eller uden forligsmændenes billigelse²³.

V.3. De faglige forhandlinger maj 1925

Midt i maj måned forsøgte DsF atter at få Arbejdsgiverforeningen til at hæve lockouten i de fag, hvor forholdene var i orden. Men heller ikke denne gang lykkedes det for De samvirkede at få DAF isoleret.

Langkjær mente ganske vist, at DsF's ønske kunne give foreningen problemer, da der var arbejdsgivere, som var interesserede i at opfylde det²⁴. Arbejdsgiverforeningen var ikke den store enige blok, som det ellers fremgik af pressen. På hovedbestyrelsesmødet fastholdt fabrikant E. F. Jacob således et forslag til frivillig voldgift²⁵. DA ville dog ikke hæve lockouten, først og fremmest fordi DsF ikke offentligt ville erklære, at de faglærte ville udføre arbejdsmandsarbejde²⁶. Endelig mente Langkjær, at det ikke drejede sig om at isolere arbejdsmændene, men at få disse til at gå den rigtige vej²⁷.

Nye forhandlinger mellem de faglærtes organisationer og Kvindeligt Arbejderforbund førte til et forlig i jernindustrien den 23. maj, og tre dage senere blev der sluttet forlig mellem Tekstilarbejderforbundet og kvinderne uden for jernindustrien²⁸.

Hvorfor I. A. Hansen havde ændret sit standpunkt fra begyndelsen af maj om ikke at slutte før DAF, vides ikke. Formodentligt havde han set, at DAFs forslag med Sømmenslutningen var så dårligt, at der ikke var grund til at frygte, at arbejdsmændene ville opnå særfordele.

20. DAF protokol 20/5 1925 (det kombinerede udvalg).

21. DA FU protokol 22/5 1925, p. 484-485. Langkjær's skriftlige beretning.

22. Staunings arkiv. Kasse 51. Læg: Lockouten 1925. Brev af 20/5 1925.

23. Bordings dagbog 20/5 1925, p. 82.

24. DA FU protokol 18/5 1925, p. 464.

25. DA HB protokol 18/5 1925, p. 264f.

26. DA FU protokol 18/5 1925, p. 465.

27. DA FU protokol 22/5 1925, p. 478.

28. Arbejderen 1924-25, p. 369-372.

Samme dag, som de faglærte i jernindustrien havde sluttet forlig, aftalte Lyngsie og Langkjær nye forhandlinger²⁹. Disse forhandlinger fandt sted mandag den 25. maj og førte til enighed om forholdene i jernindustrien³⁰. Dette forlig var næsten identisk med de overenskomster, de faglærte havde indgået et par dage før, men samtidigt var enkelte dele af »forliget« af 14. maj blevet bevaret. Overenskomsten skulle gælde indtil 1. juni 1928, hvis DAF ønskede det. I så fald skulle minimallønningerne og mindstebetalingen forhøjes med 3 øre pr. 1. juni 1926, ellers skulle overenskomsten udløbe 1. februar 1927. Samtlige lønninger skulle forhøjes med 3 pct. fra 1. august, og pristalsreguleringen blev bevaret efter de tidligere omtalte regler. Endvidere blev minimallønnen forhøjet, og endelig skulle svaret gives fredag den 29. maj³¹.

Overenskomsten af 25. maj var klart bedre for DAF end forliget af 14. maj, men sammenlignet med de faglærtes overenskomster havde DAF ikke opnået særlige fordele.

Atter forsøgte Lyngsie at bruge et forlig i jernindustrien til at presse arbejdsgiverne i forhandlingerne om de øvrige arbejdsmandsoverenskomster, men disse forhandlinger blev sprængt natten mellem den 25. og 26. maj. Som sædvanlig var der forskellige opfattelser af grunden hertil. DAs næstformand, Einar Jørgensen, sagde, at Lyngsie var for træt til at forhandle³². Andre arbejdsgivere, bl.a. Reedtz-Thott, sagde, at Lyngsie stillede nye store krav³³. I pressen gav Lyngsie Stauning skylden. I en tale på Dansk Arbejdes årsmøde i Randers søndag den 24. maj havde Stauning nemlig sagt, at hele konflikten ville være forbi onsdag den 27. maj³⁴. Lyngsie sagde derfor i et interview i *Nationaltidende*, at arbejdsgiverne havde taget Staunings udtalelse som en meddelelse om, at DAF var mør og ville bøje sig. Endvidere udtalte Lyngsie, at »blot statsministeren ville holde op med sine evindelige profetier om fred. Hvad er det for en snakkesalighed for sådan en statsminister. Han har intet med sagerne at gøre, og han ved intet«³⁵.

Lyngsies irritation over politikerens Staunings indblanding i faglige forhold kom atter til syne. Torben P. Andersen mener, at arbejdsgiverne stillede sig passivt i forventning om et regeringsindgreb, hvis transportstrejken blev effektiv³⁶. Denne forklaring virker som en efterrationalisering. For det første var der intet omkring den 25. maj, der tydede på, at strejkens effektivitet skulle

29. *Politiken* 24/5 1925, p. 10.

30. *Arbejderen* 1924-25, p. 373 og *Arbejdsgiveren* 1925, p. 207.

31. *Arbejderen* 1924-25, p. 377-378.

32. *Politiken* 27/5-1925, p. 1.

33. *Nationaltidende* aften 26/5 1925, p. 1.

34. *Politiken* 25/5 1925, p. 5.

35. *Nationaltidende* morgen 26/5 1925, p. 2.

36. Andersen (1976), p. 95.

øges, snarere tværtimod, og for det andet var arbejdsgiverne i den sidste del af maj meget interesserede i forhandlinger. Blot ville de ikke give DAF særfordele. DA ønskede heller ikke en regeringskrise på grund af faglige forhold³⁷. Sporene fra 1920, hvor en politisk krise skabte vanskeligheder for arbejdsgiverne på det faglige område, skræmte³⁸.

Arbejdsmændenes forhandlinger var siden slutningen af april foregået uden DsFs medvirken. DAs hovedbestyrelse ønskede imidlertid, at DsF igen skulle deltage ved DAFs forhandlinger, og Arbejdsgiverforeningen sendte derfor et brev til DsF den 29. maj³⁹. Selv om Lyngsø på et møde den 29. maj i DAFs ledelse helst ville undgå DsFs medvirken ved forhandlingerne⁴⁰, accepterede forbundet det dagen efter⁴¹.

Forhandlingerne begyndte mandag den 1. juni og fortsatte om tirsdagen. Både DA og DAF havde udarbejdet et 4 sideres forhandlingsoplæg, og disse viser, at parterne ikke var langt fra hinanden med hensyn til landsoverenskomsterne. Problemet var imidlertid stadig de laveste lønninger. DA ville ikke give tillæg ud over de 3 pct. til lønninger på over 116 øre pr. time i København og over 114 øre pr. time i provinsen. DAF ville have et yderligere tillæg til lønninger op til 130 øre i København og 120 øre i provinsen⁴². Det har dog ikke været muligt at afgøre hvor mange af DAFs medlemmer, der ville komme til at modtage et ekstra tillæg, hvis forbundets krav blev opfyldte.

Hovedorganisationerne forsøgte ihærdigt at få et forlig i stand, men den 2. juni blev forhandlingerne atter sprængt. Arbejdsgiverne mente, at DAFs krav var for store⁴³, og Lyngsø sagde, at arbejdsgiverne manglede forståelse for, hvad kampen gjaldt for arbejderne. Arbejdsmændene ville have rettet »alle de uhyrligheder, som gennem de sidste 10 års generelle ordninger var opstået i overenskomstforholdene«⁴⁴.

Samme dag som sprængningen skete, greb Forligsinstitutionen direkte ind i forhandlingerne⁴⁵. Forligsmændene havde ikke været populære hos nogen af parterne og havde ikke deltaget direkte i forhandlingerne siden april måned. Inden disse afgørende forhandlinger vil blive skildret, er det nødvendigt at gøre status for Dansk Arbejdsmandsforbund.

37. DA FU protokol 5/5 1925, p. 394. Langkjærs udtalelse.

38. Om 1920. Se H.S.L., p. 176-177 og Kaarsted (1973), p. 306.

39. Arbejderen 1924-25, p. 378.

40. DAF protokol 29/5 1925 (det kombinerede udvalg).

41. Arbejderen 1924-25, p. 378-379.

42. DsFs arkiv. Sag 258H. Læg: A.I.9 og 13.

43. BTA 2/6 1925, p. 1.

44. Soc-Dem 3/6 1925, p. 2.

45. Alle aviser 3/6 1925.

V.4. Status for Dansk Arbejdsmandsforbund omkring 1. juni 1925

Omkring 1. juni 1925 var der sket en betydelig ændring af hele situationen for DAF. Denne ændring kan konkretiseres ved to – for forbundet modsat rettede – forhold. På den ene side var transportstrejken begyndt at blive effektiv, men på den anden side stod DAF over for uhyre økonomiske problemer.

Transportstrejkens øgede effektivitet omkring månedsskiftet hang sammen med to forhold. En sympatistrejke fra sømænd og søfyrbødere og en engelsk havnearbejderblokade.

Sympatistrejken trådte i kraft mandag den 1. juni kl. 24.00⁴⁶, men nåede ikke at blive effektiv. Det gjorde derimod en engelsk havnearbejderblokade. Den 30. maj kunne Politiken meddele, at havnearbejderne i Parkeston nægtede at losse de danske skibe, der var lastet af frivillige arbejdere. Samme oplysning modtog Femmands-udvalget fra Hull⁴⁷. Der findes intet materiale, der kan belyse Arbejdsmandsforbundets rolle i etableringen af denne solidaritet, men der er ingen tvivl om, at det engelske transportarbejderforbund stod bag⁴⁸. Femmands-udvalget besluttede herefter at aflyse al modtagelse af landbrugsprodukter i Esbjerg og sendte det frivillige mandskab hjem på pinseferie⁴⁹.

Pressen var i de følgende dage fuld af modstridende oplysninger om den engelske blokades effektivitet, men blokaden virkede i hvert tilfælde fra den 2. juni. Theilmann fra Femmands-udvalget antydede til Berlingske Tidende, at udvalget måske ville anvende fremmede skibe⁵⁰. Men på udvalgets møde den 3. juni blev det blot besluttet at afvente forløbet af de faglige forhandlinger⁵¹.

Den engelske solidaritet måtte naturligvis virke inspirerende på DAF, men samtidig havde forbundet fået store økonomiske problemer. Lyngsie havde formodentlig overvurderet DAFs økonomiske styrke. Allerede den 13. maj – to dage før transportstrejken – fortalte Stauning på et ministermøde, at DAF kun havde penge (1/2 mill. kr.) til en uges understøttelser⁵², og et par dage senere mente Stauning, at Lyngsie ville lide nederlag på grund af pengemangel⁵³.

46. Ny Tid. Udgivet af Sømændenes Forbund i Danmark. Nr. 6. Juni 1925.

47. Landbrugsraadets Femmands-udvalgs arkiv. Kasse AF 92. Sag 810.

48. Jf. udtalelse af forbundet formand, Ernest Bevin. Politiken 3/6 1925, p. 5.

49. Landbrugsraadets arkiv. Gruppe 8C. »Strejkers indflydelse på landbrugseksperten.« Maskinskrevens rapport på 15 sider med titlen »Arbejdskonflikten og Landbrugseksperten«, p. 10-11.

50. BTA 2/6 1925, p. 6.

51. Landbrugsraadets 6. beregning, p. 87.

52. Steinckes dagbog 13/5 1925.

53. Steinckes dagbog 16/5 1925.

Der er ingen grund til at tro, at Stauning skulle være forkert informeret. For det første havde statsministeren gode oplysninger fra inderkredsen i Arbejdsmandsforbundet, og for det andet oplyste DAFs hovedkasserer, Andreas Nielsen, på det kombinerede udvalgs møde onsdag den 20. maj, at DAF havde $\frac{1}{2}$ mill. kr. i kassen, men skulle bruge 1 mill. til understøttelse om fredagen. »Hvor formanden så i øvrigt mener at kunne skaffe penge fra, kender taleren (Andreas Nielsen) ikke.« DAF kunne højst vente 150.000 kr. om ugen i strejkebidrag. Hårdt presset gav Lyngsie »forskellige oplysninger om vore kilder«, og han fastslog, at DAF ikke ville stå uden penge i de første uger⁵⁴.

Fredag den 22. maj gik Lyngsie sammen med Andreas Nielsen op til DsFs hovedkasserer og fik anvist – »under forkerte forudsætninger« som det hedder i DsFs protokol – et beløb på 450.000 kr. til udbetaling i Arbejdernes Landsbank som en del af det beløb på 700.000 kr., som DAF mente at have til gode⁵⁵. Lyngsie hævdede, at DAF betalte 70.000 kr. for meget til DsF pr. uge, og konflikten gik på 10. uge⁵⁶.

Carl F. Madsen mente ikke, at DAF havde så mange penge til gode, og annullerede henvisningen, der ikke var blevet udbetalt. I stedet blev udstedt en anvisning på 100.000 kr. Da Lyngsie senere på dagen ville hæve de 450.000 kr. i banken, kunne han kun få 100.000 kr. Lyngsie skulle have forsøgt at true banken til at udbetale alle pengene, men det mislykkedes. Banken havde i stedet henstillet til Lyngsie at forsøge at få det resterende beløb som et lån via DsF⁵⁷.

Da Lyngsie havde fået afslag i Landsbanken, sendte han et telegram til »Verband der Fabrikarbeiter Deutschlands.« I dette skrev han, at »man vil kvæle os« og bad om et stort pengebeløb. Fabrikarbejderforbundet sendte samme dag brevet videre til »Allgemeiner Deutscher Gewerkschaftsbund«. Denne organisation henvendte sig dagen efter, den 23. maj, til DsF og bad om telegrafisk underretning, hvis hurtig hjælp var påkrævet. Carl F. Madsen svarede i et brev den 25. maj. Heri redegjorde han for sin opfattelse og understregede atter, at Lyngsie ikke havde ret til de 450.000 kr. Endvidere ønskede DsF ikke at kvæle DAF, men ønskede tværtimod forbundet det bedst mulige resultat af konflikten⁵⁸.

54. DAF protokol 20/5 1925 (det kombinerede udvalg).

55. DsF protokol 27/5 1925.

56. I. A. Hansens dagbog 22/5 1925. – Torben P. Andersen (p. 96) nævner, at også »bankdirektør K. Kiefer« mente, at DAF havde 700.000 kr. på forbundets konto. For det første var Kiefer ikke bankdirektør, men formand for bankrådet, og for det andet siger den kilde, Torben P. Andersen henviser til, og andre kendte kilder intet om, at Kiefer havde denne mening. Diskussionen om de penge, DAF mente at have til gode, var udelukkende et spørgsmål mellem De samvirkende og DAF, og ikke mellem Landsbanken og DAF.

57. DsF protokol 27/5 1925 og I. A. Hansens dagbog 22/5 1925.

58. DsFs arkiv. Lockouten 1925. Kassererkontorets korrespondance 1925. Læg: Tyskland.

Foruden at sende telegrammet den 22. maj talte Lyngsie også med bankdirektør C. C. Clausen fra Privatbanken. Denne skulle have tilbudt Lyngsie, at han kunne låne de nødvendige midler, hvis kontanter kunne skaffes i Nationalbanken⁵⁹.

Vel derfor aflagde Lyngsie også besøg hos nationalbankdirektør Green. Ifølge I. A. Hansens dagbog skulle Lyngsie have anmodet Green om at undersøge, om Arbejdernes Landsbank var solvent. Green havde derpå ringet Landsbankens direktør Kier op og tilbudt at understøtte banken. Kier redegjorde imidlertid for bankens opfattelse af situationen⁶⁰, og det ser ikke ud til, at Nationalbanken yderligere blev direkte involveret i konflikten.

Det lykkedes dog Lyngsie at skaffe 300.000 kr. i Landsbanken, formodentlig lørdag den 23. maj⁶¹. Dagen før havde regeringen besluttet gennem bankrådets formand, Kiefer, at søge at få pengene udbetalt ved »indre forhandlinger«⁶². Som sikkerhed for lånet skulle bruges nogle obligationer i Arbejdsmændenes ejendom, som Lyngsie lidt tidligere havde deponeret i banken. Bankdirektør Kier havde imidlertid givet ordre til, at efterhånden som der blev indbetalt penge til arbejdsmændene, skulle disse ikke indsættes på DAFs konto, men fradrages lånet⁶³. Dette var Lyngsie ikke orienteret om, så ganske vist havde DAF fået penge til ugen med fredag den 22. maj, men ugen efter var der igen problemer.

På DsFs forretningsudvalgsmøde onsdag den 27. maj blev DAFs økonomiske krav diskuteret. Efter 3 timers debat blev der nedsat et udvalg, der sammen med repræsentanter for DAF skulle gennemgå strejkeopgørelsen, og mødet blev udsat til næste dag. Under mødet havde Lyngsie angrebet banken for at stjæle DAFs penge, idet de nye indbetalinger jo blev brugt som afdrag på lånet. Endvidere havde Lyngsie forlangt Carl F. Madsen suspenderet som formand, men denne kom med i det udvalg, der blev nedsat som afslutning på mødet⁶⁴. Den næste dag, torsdag den 28. maj, mødtes forretningsudvalget i-

59. DAF protokol 28/5 1925 (FU- og forhandlingsudvalgsmøde). – I. A. Hansens dagbog 27/5 1925. – I et brev af 7. september 1976 meddelte Privatbanken, at der ikke i arkivet fandtes noget materiale om Lyngsies forhandlinger med bankens ledelse. – Det ser i øvrigt ud til, at Privatbanken for at yde lånet havde krævet, at DAF flyttede alle sine papirer over til banken og tog denne som fast bankforbindelse (sml. DAF protokol 13/7 1925 – eks. HB-møde).

60. I. A. Hansens dagbog 22/5 og 26/5 1925.

61. Det er lidt usikkert, om lånet blev udbetalt fredag eller lørdag, idet Steinckes dagbog for den 26. maj nævner, at Lyngsie fik pengene fredag aften, men af I. A. Hansens lange referat af en samtale med bankdirektør Kier (I.A. Hansens dagbog 26/5 1925) fremgår det, at Lyngsie forhandlede med banken om pengene om lørdagen.

62. Steinckes dagbog 22/5 1925. – jf. I. A. Hansens dagbog, hvor der står: »Statsministeren havde ringet og så småt talt om, om det ikke var rigtigt at imødekomme dem, og så havde Lyngsie fået tiltvunget sig 300.000 kr.« (Dagbog 26/5 1925. Samtale med Kier).

63. I. A. Hansens dagbog 26/5 1925. Samtale med Kier.

64. DsF protokol 27/5 1925. – I. A. Hansens dagbog 27/5-1925.

gen. Det nedsatte udvalg indstillede, at DAF fik udbetalt kr. 466.528,00 for ugen 23.-27. maj⁶⁵.

Selv om DAF via DsF havde skaffet penge, var det dog ikke nok til, at forbundet med sikkerhed kunne undgå den samme situation som forrige uge, hvor visse afdelinger ikke rettidigt havde fået understøttelsen⁶⁶.

Lyngsie havde derfor bedt Carl F. Madsen om at indkalde til et nyt forretningsudvalgsmøde i DsF. Dette blev holdt fredag den 29. maj kl. 9. Lyngsie refererede her, at han dagen før ikke havde kunnet få penge i Landsbanken. Han mente, at banken manglede penge, og bad DsF om at komme banken til hjælp. Carl F. Madsen konstaterede, at DAF var kommet i forlegenhed med sine pengesager, og sagde, at DsF ville hjælpe enhver organisation, hvis det var muligt. Carl F. Madsen lovede, at han og kassereren ville finde en ordning med banken⁶⁷.

Bankrådet (bestyrelsen) holdt møde kl. 14. Ifølge I. A. Hansens referat var DAFs obligationer ikke gangbare som pant for lån, men når banken ikke ville låne DAF penge, skyldtes det først og fremmest Landsbankens dårlige likviditet. Bankdirektør Kier sagde ifølge Bankrådets protokol, at »han under hensyn til Bankens likviditet selv mod kaution ikke kunne yde det omtalte lån, at dette efter (direktørens) formening ville . . . medføre en forskydning i Bankens likviditet, der evt. kunne medføre, at Banken ikke kunne opfylde de krav, som organisationerne som indskydere måtte stille.« Konflikten havde tæret på bankens likvide midler, og banken havde desuden på samme tidspunkt store problemer af andre årsager. Da DsF imidlertid havde tilstrækkeligt med kapital, blev det aftalt, at De samvirkede skulle hæve 300.000 kr. på deres konto som et lån til DAF. Dette accepterede Lyngsie og Chr. Sørensen, der senere kom til stede⁶⁸.

I øvrigt ser det ud til, at DAFs enkelte afdelinger skaffede de manglende likvide midler til veje ved lån i de lokale banker og ved at bruge af kassebeholdningerne⁶⁹. Endvidere lånte Lyngsie på sit glatte ansigt på et eller andet tidspunkt 400.000 kr. af Arbejds mændenes Arbejdsløshedskasse⁷⁰.

DAF havde altså klaret de økonomiske problemer to uger i træk, men nye kunne opstå den tredje uge. Lyngsie, der stadig mente, at DAF blev forfordelt, sendte derfor et brev til DsF mandag den 1. juni, hvori han bad om, at De

65. I. A. Hansens dagbog 28/5 1925. – DsF protokol 27/5 1925. Heri indsat referatet af mødet den 28. maj.

66. DAF protokol 28/5 1925 (FU- og forhandlingsudvalgsmøde).

67. DsF protokol 29/5 1925. – I. A. Hansens dagbog 29/5 1925.

68. I. A. Hansens dagbog 29/5 1925. – Protokol for Arbejdernes Landsbanks bankråd 29/5 1925.

69. DAFs 19. kongres 1929, p. IX-X. Lyngsies beretning.

70. DAF protokol 22/6 1925 (FU-møde).

samvirkede ville undersøge, hvorledes den økonomiske tildeling til de enkelte forbund havde været de sidste 27 år. Lyngsie nævnte, at DAF kun havde fået kr. 393.000 af DsF, men havde udbetalt 6 millioner i understøttelse. Denne fortolkning af DsFs love kunne forbundet ikke være tjent med. Endelig hævdede Lyngsie, at hjælpen fra udlandet ikke mere fremkom præcist på grund af »statsministerens, fagforbundenes, vort københavnske hovedorgans, vor korrespondent til udlandet og den socialdemokratiske provinspresses stadige råben op om konfliktens forestående afslutning«.

DsF behandlede skrivelsen den 3. juni, og Carl F. Madsen svarede i et brev samme dag. I dette blev det nævnt, at en undersøgelse af understøttelsen til forbundene havde vist, at DsF havde anvendt samme fremgangsmåde i 1925 som i 1921 og 1922. DsF var også villige til at undersøge forholdene de tidligere år, men dette ville tage længere tid. Med hensyn til den udenlandske hjælp havde Carl F. Madsen ikke kunnet konstatere, at denne ikke skulle komme så præcist som tidligere⁷¹. I. A. Hansen havde samme opfattelse om hjælpen udefra.

Af I. A. Hansens referat fra forretningsudvalgets møde fremgår det i øvrigt, at DsF ville give DAF det, forbundet havde krav på, men som I. A. Hansen refererede, »nu kan der ikke være tale om på ny at give dem penge til at fortsætte denne konflikt. – Derom synes der at være fuldkommen enighed«⁷².

Med denne beslutning ville DAF være nødsaget til at finansiere en fortsat konflikt uden anden støtte fra DsF end den almindelige understøttelse. Dette blev dog aldrig aktuelt, da forhandlingerne i begyndelsen af juni førte til et forlig.

V.5. DAFs afsluttende forhandlinger og mæglingsforslaget af 3. juni

Forligsmændene havde for første gang i over en måned grebet ind i konflikten og havde indkaldt DAF, DsF og DA til et møde om arbejdsmandsoverenskomsterne uden for jernindustrien tirsdag den 2. juni kl. 16. Forhandlingerne fortsatte hele onsdagen, og torsdag morgen stillede Forligsinstitutionen et mæglingsforslag, der skulle besvares fredag den 5. juni⁷³.

I mæglingsforslaget havde forligsmændene kun anset timelønninger i København på 117 øre og i provinsen på 115 øre for at være »lave«. Dette var langt fra de krav, DAF havde stillet om henholdsvis 130 og 120 øre. Sammenholdt med DAs tilbud af 1. juni var der dog sket små forbedringer.

71. DsFs arkiv. Sag 258 H. Læg: A.I. 12.

72. I. A. Hansens dagbog 3/6 1925.

73. Arbejderen 1924-25, p. 379.

Mæglingforslagets bestemmelser om landsoverenskomsterne lå i øvrigt ikke langt fra det, parterne havde været næsten enige om i forslagene pr. 1. juni⁷⁴.

Selv om mæglingforslaget af 3. juni var bedre for DAF end de tidligere, kunne forslaget ikke på nogen måde siges at tilfredsstille forbundets krav om de lave lønninger, og forslaget rummede ingen garantier for frie forhandlinger. Allerede om aftenen den 3. juni havde Lyngsie ladet forstå, at han ville forkaste forslaget⁷⁵, og til Nationaltidende udtalte han den 4. juni: »Gud hjælpe gamle Danmark«. Denne bemærkning ønskede Lyngsie kun opfattet på én måde⁷⁶.

V.6. Regeringens forslag om tvungen voldgift

Allerede medens forligsmændene var ved at udarbejde mæglingforslag, planlagde regeringen en provisorisk lov om tvungen voldgift.

Stauning havde allerede i efteråret 1924 været nervøs for en faglig konflikt og havde under hele konflikten forsøgt at få DsF til at være i defensiven.

Problemet med at en socialdemokratisk regering kunne blive nødt til at sætte ordensmagten ind mod de strejkende arbejdere, fandt sin endelige løsning, da regeringen – efter at der var opstået uro i Fredericia – officielt gav sin tilladelse til at oprette ordenskorps bestående af fagforeningsrepræsentanter⁷⁷. Ordenskorpsene blev dannet med DsFs billigelse⁷⁸.

Da regeringen endelig overvejede at afslutte konflikten ved tvungen voldgift den 5. juni, skyldtes det ikke *kun*, at landbrugseksporten blev stoppet, men i lige så høj grad de parlamentariske forhold.

Den 30. maj 1925 skrev K. K. Steincke i sin dagbog, at »De radikale vil optræde, hvis der ikke er fred inden pinse«⁷⁹. Efter Steinckes sprogbrug kan det-

74. Arbejdsmandenes Fagblad 1925-26, p. 57-59.

75. DA FU protokol 4/6 1925, p. 542.

76. Nationaltidende aften 4/6 1925, p. 1.

77. Muligvis på Steinckes opfordring blev der i Fredericia oprettet ordenskorps. Efter transportstrejkens udbrud udsendte justitsministeren et cirkulære til samtlige politimestre. Ifølge dette kunne der oprettes ordenskorps, der kun havde til opgave at holde orden inden for fagforeningernes egen kreds. (Ministerialtidende 1925, p. 64)

78. I. A. Hansens dagbog 13/5-1925 - jf. cirkulære nr. 12 af 18. maj 1925. DsFs arkiv. Sag 258i. Læg H.9. – I øvrigt er det et åbent spørgsmål, hvor mange steder korpsene blev oprettet, idet de først og fremmest var beregnet for havnebyerne, og derfor er det interessant, at ordenskorpsene *ikke* blev oprettet i København og Frederikshavn (Forhandlingsprotokoller for Arbejdernes Fællesorganisationer i København den 8/6 1925 og Frederikshavn 20/5 1925).

79. Steinckes dagbog 30/5 1925. Pinsedag var den 31. maj.

te kun betyde, at partiet offentligt ville forlange konflikten afsluttet ved hjælp af voldgift eller kræve Rigsdagen indkaldt. Hermed ville regeringen komme i en vanskelig parlamentarisk situation, og *Det radikale Venstres holdning sammen med den standsede landbrugseksport*⁸⁰ forklarer den plan, ministeriet havde om tvungen voldgift den 5. juni.

Regeringens nærmere overvejelser om planen og den politiske storm, der rejste sig på grund af »provisoriet«, skal ikke behandles i denne sammenhæng⁸¹, men der skal dog gøres opmærksom på, at Stauning allerede havde nævnt muligheden af en provisorisk lov om tvungen voldgift den 25. april⁸². Når regeringen valgte denne fremgangsmåde, var det altså ganske velovervejet. Ved et provisorium ville partierne i Rigsdagen stå over for et fait accompli, idet en forkastelse af loven ville medføre en genoptagelse af konflikten. Derfor ville regeringen ikke risikere at komme i mindretal, hvilket kunne ske ved et almindeligt lovforslag om tvungen voldgift – i særdeleshed i Landstinget.

Forligningsinstitutionens formand, Johs. Dalhoff, var orienteret om regeringens plan, idet han var med til at udarbejde selve lovforslaget, men DsF blev ikke orienteret. Ikke fordi regeringen regnede med modstand fra den kant⁸³, men for at undgå at give fagbevægelsen et medansvar⁸⁴.

Det var ikke meningen, at forslaget skulle have været offentliggjort, hvis der ikke blev brug for det. Nyheden slap imidlertid ud, idet Borgbjerg af en eller anden ukendt grund fortalte det til Fyns Venstreblads journalist, Gunnar Nielsen. Regeringen forsøgte forgæves at finde kilden, men først i 1942 kom det frem, at denne var selveste socialministeren⁸⁵.

Men provisoriet blev altså ikke benyttet, forliget blev vedtaget.

V.7. Mæglingsforslagets vedtagelse og DAFs økonomiske forhold

Arbejdsgiverforeningen var ikke tilfreds med mæglingsforslaget i sin helhed. Langkjær mente ikke, at forslaget var godt, hvis målet havde været at stille

80. På dette sene tidspunkt er de to faktorer, Det radikale Venstres holdning og transportstrejken ikke uafhængige, idet De radikales ønsker om voldgift naturligvis blev forøget i og med, at landbrugssektoren blev ramt. Jf. Munch (1964), p. 68.

81. Der henvises til Andersen (1976), p. 102-103 og 109-111.

82. I. A. Hansens dagbog 25/4 1925.

83. Stauning havde udarbejdet en støtte-erklæring, der bl.a. skulle underskrives af Carl F. Madsen. Staunings arkiv. Kasse 51. Læg: Lockouten 1925.

84. Steinckes dagbog 5/6 1925. – Så vidt det kan konstateres, var kun følgende orienteret om planen: Ministeriets medlemmer, kongen, kabinetssekretær Krieger og Johs. Dalhoff og statsrådssekretær Fr. V. Petersen, der udarbejdede lovforslaget. Om fredagen (5/6 1925) blev endvidere overpræsident Jensen og partiets formand, Fr. Andersen, orienteret. (Steinckes dagbog 3-5/6 1925).

85. Fyns Venstreblad 27/9 1942, p. 57 (sic!).

DAF op i en krog, men han trøstede sig med, at det sammenlignet med Lyngsies krav fremtrådte i et andet lys⁸⁶. DAs hovedbestyrelse vedtog forliget med 43 stemmer mod 3, men Langkjærs problem var ikke, hvad arbejdsgiverne skulle gøre, hvis Lyngsies forbund forkastede, men hvad der skulle gøres, hvis DAF vedtog med et forbehold om f.eks. 2 øre mere i timen. I så fald regnede Langkjær nemlig med, at dagspressen ville lægge pres på DA for at få afsluttet konflikten⁸⁷.

DAF vedtog mæglingsforslaget på et møde i det kombinerede udvalg den 5. juni 1925 med 26 stemmer mod 17. Når forbundets tidligere »krigsudvalg« vedtog forliget og gik imod formandens opfattelse, skyldtes det ikke, at forslaget blev betragtet som tilfredsstillende, men at et flertal i forsamlingen frygtede for DAFs økonomiske situation.

Lyngsie havde på en eller anden måde – formodentlig uden om DsF – skaffet penge til strejkeunderstøttelserne for 3. gang. Afdelingerne ville modtage beløbet dagen efter, lørdag den 6. juni, da bankerne var lukkede om fredagen, Grundlovsdag.

Lyngsie og forhandlingsudvalget med undtagelse af Vald. Petersen ville anbefale forsamlingen at forkaste mæglingsforslaget. Dette fandt bl.a. Sophus Mortensen inkonsekvent, da udvalget havde anbefalet forliget af 25. maj med Sammenslutningen. Lyngsie udtalte, at DAF havde midler nok til både at klare denne uge og en til to uger mere.

Endvidere ville Lyngsie kræve garantier for frie og direkte forhandlinger, og han ville have en klar tilkendegivelse af, at skruebrækkerne skulle fjernes. Chr. Sørensen var betænkelig ved at optage nye lån, og Vald. Petersen udtalte, at »det er heller ikke ligegyldigt, hvorfra vi får vore midler«⁸⁸.

Det er muligt, at Vald. Petersen hermed hentydede til Privatbanken, der i hvert tilfælde på et eller andet tidspunkt havde lånt DAF 100.000 kr⁸⁹.

Ib Nørlund har givet udtryk for den opfattelse, at hele det socialdemokratiske apparat var blevet sat ind mod arbejdsmændene i 1925. »DsF nægtede hjælp til understøttelser. Arbejdernes Landsbank nægtede endog lån selv mod pant på ½ million. DsF havde endvidere standset DAFs annoncer i Social-Demokraten, så DAF måtte udsende sit eget blad, Storkampen«⁹⁰.

Ib Nørlunds opfattelse bygger først og fremmest på en *fortolkning* af Lyng-

86. DA FU protokol 4/6 1925, p. 542.

87. DA HB protokol 5/6 1925, p. 321ff.

88. DAF protokol 5/6 1925 (det kombinerede udvalg).

89. Jf. DAFs 19. kongres, p. 142. Regnskabet.

Det er også muligt, at Vald. Petersen havde tænkt på nogle forhandlinger, som Lyngsie havde haft med Åge Jørgensen fra den sovjetiske delegation. (Steinckes dagbog 3-4/6 1925).

90. Ib Nørlund, p. 123.

sies udtalelser på DAFs 19. kongres i 1929, og oplysningen om, at DsF skulle have standset annoncer fra DAF, mangler totalt kildebelæg.

Hermed er det ikke sagt, at Social-Demokraten på nogen måde var positiv over for DAF i perioden efter Vejlekongressen. Redaktør Marinus Kristensen havde endog kaldt Lyngsie til orden i en tale den 5. juni i Roskilde⁹¹, men nogen annonceboycot var der ikke tale om.

Torben P. Andersen mener, at Ib Nørlund har ret i, at DsF forsøgte at skade DAF mest muligt via Landsbanken, og Torben P. Andersen nævner i denne forbindelse, at banken havde dårlig likviditet. Carl F. Madsen skulle have forsøgt at lægge hindringer i vejen, således at DAF 3 fredage i træk fik problemer med at skaffe penge til udbetaling af understøttelserne⁹².

Denne sidste teori er der intet direkte kildemæssigt belæg for, og der er endda – i hvert tilfælde for den første fredags (22. maj) vedkommende – oplysninger, der kan modbevise teorien. Da Lyngsies krav fredag den 22. maj byggede på den antagelse, at DAF havde penge til gode hos DsF, vil dette problem blive taget op til nærmere behandling.

DAFs utilfredshed hang sammen med, at forbundet under hele konflikten betalte 1.681.008 kr. til DsF som påligning, men fik 2.565.750 kr. igen som understøttelse. Det vil sige, at DAF kun havde fået 884.742 kr. fra DsF under hele arbejdsstandsningen, medens forbundet selv havde udbetalt (netto) 6.337.405,27 kr. til sine medlemmer⁹³.

Så sent som den 17. februar 1926 forsøgte DAFs hovedkasserer at få DsF til at yde arbejdsmændene understøttelse for den transportstrejke, som DAF havde erklæret alene⁹⁴. Dette må have givet anledning til en dybere behandling af sagen, idet Lyngsie på et forretningsudvalgsmøde i DAF den 20. februar 1926 kunne meddele, at den fremgangsmåde, DsF havde anvendt ved udregning af bidragene til forbundene, »viste sig at være i overensstemmelse med de tidligere års udregninger og altså rigtige«. Lyngsie ville dog stadig tage et forbehold med hensyn til transportstrejken. Med disse oplysninger vedtog DAF at stille sagen i bero⁹⁵.

Et halvt år efter konflikten afslutning accepterede DAF altså, at DsFs fremgangsmåde havde været korrekt. Det vil sige, at de krav, som Lyngsie stillede fredag den 22. maj, ikke var berettigede efter de gældende regler, og det var altså DAFs egen skyld – ikke DsFs – at der var problemer med understøttelsen. Da det næste dag lykkedes DAF at skaffe 300.000 kr. i Landsbanken, havde endda selveste statsministeren bedt banken om at imødekomme

91. Soc-Dem 6/6 1925, p. 4.

92. Andersen (1976), p. 98 og 105.

93. DsFs beretning 1925-26, p. 134-135.

94. DsF protokol 17/2 1926.

95. DAF protokol 20/2 1926 (FU-møde).

Lyngsies krav (p.VIII, note 62). Dette tyder ikke på, at DsF lagde DAF hindringer i vejen, og teorien om, at Carl F. Madsen gennem banken havde lagt pres på DAF, kan ikke holde stik for fredag den 22. maj.

Der er imidlertid ingen tvivl om, at DAF fik et mindre beløb fra DsF end ventet. Men tilsvarende gjaldt for de andre forbund. Konflikten omfang var så stort, at DsF havde måttet foretage en meget stor påligning af de arbejdende medlemmer⁹⁶.

DAFs økonomiske problemer kan skyldes dette, men også at forbundet havde forregnet sig med hensyn til bidragene fra udlandet. DAF havde kun fået 639.618,44 kr. direkte fra dets broderorganisationer, hvorimod DSMF med halvt så mange medlemmer fik 1.021.798,82 kr.⁹⁷

Arbejdernes Landsbanks holdning gav også anledning til angreb fra Lyngsies side. Når banken den 29. maj nægtede at låne DAF penge, skyldtes det ikke arbejdsmændenes særstilling i konflikten, men udelukkende bankens dårlige likviditet. Der var heller ikke i DAF enighed om kritikken af banken. Vald. Petersen mente, at bankens optræden over for forbundet var »juridisk og forretningsmæssig forsvarlig«⁹⁸.

Storkonflikten havde tæret på bankens likvide midler, og samtidig havde Arbejdernes Landsbank store vanskeligheder af andre årsager. Arbejdernes Fællesorganisations Brændselsforening var blevet en klods om benene på banken i 1924/25. En rekonstruktion af Brændselsforeningen nødvendiggjorde en garantitilførsel fra DsF på 1,2 mill. kroner⁹⁹, men inden denne garanti blev givet den 10. juni 1925¹⁰⁰, havde bankrådet diskuteret en eventuel likvidation af banken¹⁰¹. Således er der heller ikke den anden fredag (29. maj) belæg for teorien om, at Carl F. Madsen skulle have hindret DAF via Landsbanken.

Fredag den 5. juni havde Lyngsie ad forskellige ukendte kanaler skaffet penge til udbetaling den følgende dag (p. 43), og først fra dette tidspunkt kan det fastslås, at DsF ikke længere ville hjælpe DAF økonomisk. Onsdag den 3. juni havde DsFs forretningsudvalg nemlig været enig om, at DAF ikke skulle have penge ud over det, forbundet efter reglerne havde krav på, men denne beslutning fik ingen reel betydning.

Når debatten om det økonomiske forhold mellem DAF og DsF blev så hård, stod det uden tvivl i forbindelse med Lyngsies stædighed. Han stillede den 22. maj krav om penge, som han ikke havde nogen ret til, og der er ingen tvivl om, at Landsbankens direktør Kier havde ret, når han – i følge Steinckes

96. Arbejderen 1924-25, p. 409.

97. Se note 93.

98. DAF protokol 1/7 1925 (HB-møde).

99. Bengtsson (1969), p. 61-62.

100. DsF protokol 10/6 1925.

101. I. A. Hansens dagbog 4/6 1925.

referat – sagde, at problemet var, at DsF nok ville yde beløbet som *lån*, mens Lyngsie ville *have* pengene¹⁰².

Det er nødvendigt at påpege i denne forbindelse, at ganske vist kunne f.eks. Stauning *håbe* på, at DAF ville slutte forlig på grund af manglende penge, men fagbevægelsen kunne ikke tillade, at DAF direkte blev tvunget til at standse sine betalinger.

Forholdet mellem DsF og DAF var belastet, men en stærk økonomisk presion på Arbejdsmandsforbundet fra De samvirkendes side ville yderligere svække hele arbejderbevægelsen. Fagbevægelsens styrke var det stærke sammenhold, og en dyb splittelse mellem DsF og DAF ville vanskeliggøre arbejdernes muligheder over for DA i de fremtidige overenskomstforhandlinger.

V.8. Konfliktens afslutning

Efter DAFs vedtagelse manglede kun Keramisk Forbunds overenskomstforhold. Disse blev drøftet med forligsmændene den 5. juni, og om natten blev der udarbejdet et mæglingsforslag, der blev vedtaget dagen efter¹⁰³. Ingen af parterne ønskede en fortsat konflikt på grund af dette mindre fag¹⁰⁴.

Hermed var samtlige overenskomster, der udløb i foråret 1925 for forbund under DsF, blevet fornyet. Parterne manglede nu blot at forhandle om vilkårene for arbejdets genoptagelse. Disse forhandlinger fandt sted mellem de to hovedorganisationer lørdag den 6. juni om eftermiddagen¹⁰⁵. Her forsøgte Lyngsie i 11. time at skaffe arbejdsmændene flere fordele. For at lægge vægt bag sine ord sendte han lørdag den 6. juni et telegram til England, hvori han bad om, at blokaden skulle fortsætte, da konflikten ikke var afsluttet¹⁰⁶. Dette var formelt set også rigtigt, da keramikere endnu ikke havde accepteret mæglingsforslaget.

Det lykkedes ikke for Lyngsie at komme igennem med et krav om pristalsregulering fra februar 1925, men det lykkedes – i modsætning til 1922 – at få DA til at gå med til den bestemmelse, at arbejde, der var påbegyndt under konflikten, efter denne skulle udføres af organiserede arbejdere. Det sidste havde ikke været med i DAs oprindelige udkast¹⁰⁷.

Arbejdsgiverforeningens oprindelige udkast blev – sammen med Lyngsies tilføjelse – det dokument om arbejdets genoptagelse, som Langkjær og Carl F.

102. Steinckes dagbog 22/5 1925.

103. Arbejderen 1924-25, p. 380.

104. DA HB protokol 5/6 1925, p. 347. Langkjærs udtalelse.

105. Torben P. Andersen (p.106) hævder, at der fandt møder sted både den 5. og 6. juni, hvilket ikke er rigtigt. Der var kun ét møde, og det blev afholdt den 6. juni.

106. BTM 7/6 1925, p. 1.

107. DAs udkast er optaget i I. A. Hansens dagbog 6/6 1925.

Madsen underskrev ved slutningen af mødet. Med keramikernes vedtagelse og med overenskomsten af 6. juni kunne Lyngsø søndag den 7. juni telegrafere til England, at blokaden kunne ophæves¹⁰⁸. Hermed kunne arbejdet begynde igen mandag den 8. juni 1925 om morgenen.

Konflikten i 1925 var den hidtil største i landet og er det stadig (1977), hvis antallet af tabte arbejdsdage lægges til grund. Konflikten havde varet fra 19. marts til 8. juni eller i alt $62\frac{1}{2}$ arbejdsdage. Heraf omfattede den udvidede konflikt $36\frac{1}{2}$ - $37\frac{1}{2}$ dage, medens transportstrejken omfattede $16\frac{1}{2}$ dag.

Ca. 95.100 arbejdere og ca. 8.800 arbejdsgivere havde været involveret, og i alt var der gået ca. 4.022.000 arbejdsdage tabt. Af de ca. 95.100 arbejdere var ca. 89.400 medlemmer af DsF, medens ca. 5.700 tilhørte selvstændige organisationer. I det samme tidsrum var der også konflikt i de københavnske byggefag. Denne er ikke medregnet i opgørelsen, men omfattede ca. 3.150 arbejdere, hvorved det samlede antal ville blive ca. 98.250¹⁰⁹.

Antallet af konfliktdeltagere ville imidlertid blive endnu større, hvis de arbejdsløse, der mistede arbejdsløshedsunderstøttelsen og i stedet fik understøttelse af fagforeningerne i lighed med de konfliktramte, blev regnet med. Hermed ville det samlede antal komme op på ca. 130.000 arbejdere¹¹⁰.

DAF var det forbund, der havde haft det største antal konfliktramte medlemmer. Den begrænsede konflikt omfattede ca. 13.000 arbejdsmænd, den udvidede ca. 27.000, mens transportstrejken øgede det samlede antal med 10.000 til ca. 37.000 arbejdsmænd¹¹¹.

VI. KONFLIKTENS EFTERSPIL

VI. 1. Parternes reaktion

Arbejderbevægelsens økonomiske forhold gav Langkjær anledning til bekymring. I det konkrete tilfælde troede han ganske vist, at DsF havde modarbejdet DAF, men denne erkendelse viste ham imidlertid, at hvis uenigheden mellem arbejdere og arbejdsgivere drejede sig om principielle spørgsmål, ville arbejderne holde sammen og modtage store beløb fra udlandet. Derfor advarede Langkjær sin hovedbestyrelse den 5. juni mod at forsøge at røre ved 8 timers-dagen. I en konflikt om dette spørgsmål ville arbejderne kunne holde i et

108. Soc-Dem 8/6 1925, p. 1.

109. Statistiske Efterretninger. Nr. 22, 24. juli 1925, p. 142-144.

110. DsFs arkiv. Lockouten 1925. Kassererkontorets korrespondance 1925. Læg: Sverige. Brev af 10/8 1925 til »Socialstyrelsen«, Stockholm.

111. DsFs arkiv. Sag 258 J. Læg: Indberetninger fra forbundene. Håndskreven oversigt.

år. I modsætning til tidligere var arbejderbevægelsen ikke i økonomisk forlegenhed¹.

Efter konflikten var der uro i Arbejdsgiverforeningen, særlig fra de mindste fags side, da det viste sig, at DA ikke ydede erstatning for tab ved arbejdsstandsningen². Endvidere gav transportstrejken arbejdsgiverne anledning til bekymring, da disse ikke havde regnet med den engelske blokade. Dette forhold blev indgående diskuteret på et møde mellem de nordiske arbejdsgiverforeninger i Oslo i august 1925, hvor Langkjær bl.a. mente, at arbejdsgiverne burde finde midler til at afværge følgerne af en international blokade. Mødets deltagere besluttede at lade hele sagen blive grundigt og hurtigt behandlet i arbejdsgivernes særlige transportudvalg, »Det permanente Udvalg«³.

Storkonflikten havde altså påvirket arbejdsgiverne, og mere end arbejderbevægelsens ledere vidste.

For arbejderbevægelsen fik storkonflikten både et politisk og et fagligt efterspil. Det politiske, der hang sammen med Staunings »provisorium«, endte i Folketinget i slutningen af juli med en dagsorden, der nævnte, at Tinget ikke ville udtale sig om midler, der ikke var blevet anvendt⁴.

Det faglige opgør drejede sig først og fremmest om en offentlig polemik mellem Lyngsie på den ene side og Social-Demokraten, Carl F. Madsen, Stauning og Borgbjerg på den anden. Efter den offentlige polemik fortsatte debatten internt i organisationerne.

VI.2. Dansk Arbejdsmandsforbund efter Storkonflikten

Efter konflikten stod DAF med store økonomiske problemer, men disse blev klaret ved at påligne samtlige medlemmer et beløb på 150 øre pr. uge i 10 uger⁵.

Det interne opgør i forbundets hovedledelse fandt sted i dagene fra den 1. til den 3. juli 1925. Diskussionen var udpræget et opgør mellem de to tidligere partnere, Lyngsie og Chr. Sørensen⁶. Når forholdet mellem Lyngsie og Chr. Sørensen var blevet yderligere tilspidset omkring den 1. juli, hang det sammen med, at Chr. Sørensen havde udarbejdet et forslag til en reorganisation af forbundet.

Kapitel VI.

1. DA HB protokol 5/6 1925, p. 334. jf. DA FU protokol 22/5 1925, p. 504f.
2. Det nordiske arbejdsgivermøde, p. 61. Langkjærs udtalelse.
3. Det nordiske arbejdsgivermøde, p. 150 og 169-72. Det har ikke været muligt at finde noget materiale om udvalgets arbejde.
4. Andersen (1976), p. 109-111.
5. DAF protokol 20/6 1925 (HB-møde).
6. DAF protokol 1-2/7 1925 (HB-møde).

Ifølge forslaget skulle DAF bevares som et hovedforbund, men samtidig deles i tre mindre næsten selvstændige forbund. Konflikten i 1925 var i slutfasen suverænt blevet ledet af Lyngsie. Han ordnede de økonomiske forhold, afbrød forhandlinger, arrangerede en skovtur og udsendte et blad. Dette ville ikke være muligt efter Chr. Sørensens forslag, og Lyngsie beklagede da også, at forslaget var fremsat, da det efter hans mening ville betyde en opløsning af DAF⁷.

DAFs hovedbestyrelse tog først stilling til reorganisationsforslaget den 7. august 1925. Chr. Sørensens forslag faldt med 8 stemmer mod 11, hvorimod en udtalelse fra Lyngsie fik 11 stemmer mod 9⁸. Hermed havde et meget lille flertal i hovedbestyrelsen ikke ønsket at reducere formandens magt. Men dette viser også den store utilfredshed, mange af hovedbestyrelsens medlemmer nærrede mod formanden efter konflikten. Af de 8 medlemmer, der støttede Chr. Sørensens forslag, havde de 7 i Vejle stemt *for* mæglingforslaget.

Med denne uenighed i hovedbestyrelsen skulle forslaget til endelig debat på DAFs 17. kongres i september 1925. Inden reorganisationsforslaget kom til debat på kongressen, havde denne vedtaget en udmeldelse af De samvirkede Fagforbund med 208 stemmer mod 166, og denne udmeldelse skete på trods af Lyngsies, hovedbestyrelsens og de kommunistiske delegeredes ønske om en forbliven. Lyngsie havde ønsket at forblive i DsF på visse betingelser, men utilfredsheden med hovedorganisationen var for stor⁹.

I 1926 førte DAF og DsF forhandlinger om arbejdsmændenes forbliven, men udmeldelsen blev opretholdt på en kongres med en snæver majoritet på 194 stemmer mod 188¹⁰. Først i 1929 meldte DAF sig atter ind, men denne beslutning blev kun vedtaget med få stemmers flertal på den 19. ordinære kongres¹¹. Konflikten i 1925 havde skabt store sår.

Selv om udmeldelsen blev vedtaget på trods af Lyngsies ønske, kan den kun ses som en sejr for formandens linje over for DsF. Lyngsie sejrede også i reorganisationsdebatten, hvor Chr. Sørensens forslag faldt ved en afstemning ved håndsoprækning. Et forslag stillet af formanden og hovedbestyrelsens flertal om branchevise valg blev vedtaget, og hermed var der kun foretaget en mindre ændring af forbundets struktur.

Debatten var ikke så meget et spørgsmål om reorganisation eller ej, men et spørgsmål om et tillidsvotum til Lyngsie. Dette lagde denne klart op i sin ordførertale, da han sagde, at »det man nåede ved mindretallets forslag, var kun,

7. DAF protokol 30/6 1925 (FU-møde).

8. DAF protokol 7/8 1925 (eks. HB-møde).

9. DAFs 17. kongres, p. 244-252.

10. DAFs 18. kongres, p. 20.

11. DAFs 19. kongres, p. 231. Der blev afgivet 180 stemmer mod 175.

at vor fremtidige formand blev en formand med papirkrone, en formand man kunne skyde alt over på, men som ingen myndighed havde. En sådan papirkrone ville taleren ikke bære og en sådan rolle ville han ikke spille. . .«

DAFs 17. kongres var altså en afgjort sejr for Lyngsie. Hans *magt* forblev ubeskåret, hans *linje* havde sejret med udmeldelsen, og selv om hans beretning var blevet kritiseret, var den enstemmigt blevet vedtaget under bifald. Endelig havde kongressen enstemmigt vedtaget en resolution, der misbilligede Marinus Kristensens Roskildetale, »idet kongressen fastslår, at Marinus Kristensens udtalelser om vort forbunds formands stilling under kampen var i modstrid med de danske arbejdsmænds stilling til Lyngsies førelse af kampen«¹².

Chr. Sørensen trak sig tilbage som førstesekretær og »begrundede dette nærmere«¹³. Chr. Sørensens tilbagetræden må ses i sammenhæng med modsætningen til Lyngsie. Den 21. september sendte Chr. Sørensen et brev til DsF, i følge hvilket han nedlagde sit mandat i forretningsudvalget. Af brevet fremgår, at Chr. Sørensen var trådt tilbage, uden at han havde nogen anden stilling¹⁴. Chr. Sørensen fik dog nyt arbejde. I december 1925 blev han kommunalrevisor i København¹⁵, og året efter kom han med i bankrådet (bestyrelsen) for Arbejdernes Landsbank¹⁶.

De, der havde håbet, at Lyngsie ville lide nederlag, var blevet skuffet, og med DAFs kongres døde diskussionen om storkonflikten i 1925 langsomt ud.

VII. KONKLUSION

Lyngsies mål i 1925 var helt klart at undgå den generelle løsning. I denne kamp var DA klart hans modstander, men som konflikten skred frem, kom DAF også til at stå over for DsF og regeringen.

Den generelle ordning var til ugunst for de lavestlønnede, og i denne sammenhæng er det bemærkelsesværdigt, at ingen andre i DsFs ledelse – at dømme efter det foreliggende kildemateriale – havde gjort noget forsøg på at kæmpe imod den af arbejdsgiverne ønskede samlede løsning.

Uden at have kildebelæg kan der fremsættes den hypotese, at DsFs ledelse, der ønskede kompetence til at indgå overenskomster om lønforholdene på de enkelte forbunds vegne, havde indset, at en sådan kompetence nemmest kun-

12. DAFs 17. kongres, p. 200-201.

13. DAFs 17. kongres, p. 259-260.

14. DsFs arkiv. Sag 194-258f. 1924-25. Læg: Sag 223.

15. Soc-Dem 18/12 1925, p. 8.

16. Bengtsson, (1969), p. 125.

ne blive en realitet, jo mere generelle overenskomstordningerne blev. Konflikterne i begyndelsen af 1920'erne må have bestyrket DsF (og Forligsinstitutionen) om, at sammenkædningen var en kendsgerning, og at De samvirkendes eneste våben mod Arbejdsgiverforeningens samlede front var en udvidelse af DsFs myndighed¹. En situation som i 1925, hvor et meget lille fag ved at stemme imod et af de 22 mæglingsforslag, teoretisk set kunne opretholde en storkonflikt, måtte i høj grad være uønsket af DsF.

Men officielt blev kompetencespørgsmålet ikke diskuteret i fagbevægelsen før 1931, selv om først og fremmest DA i resten af 1920'erne forsøgte at styrke centraliseringstendenserne.

Konflikten i 1925 viser mange tendenser i retning af de forhold, der – ganske vist under andre økonomiske realiteter – blev fastslået i 1930'erne.

Kompetencespørgsmålet blev afsluttet i 1934, da staten med Forligsmandsloven legitimerede sammenkædningen af overenskomsterne, idet alle forbund under DsF nu samlet skulle vedtage eller forkaste et mæglingsforslag. Endvidere blev den tvungne voldgift, der havde vist sit ansigt i 1925, en ofte benyttet forholdsregel i 1930'erne.

Da der mangler kvalificerede undersøgelser over de faglige forhold i perioden fra 1925 til 1930, er det svært at vurdere, hvilken »lære« de implicerede parter drog af konflikten, i særdeleshed da det er svært at adskille de nye økonomiske forholds betydning fra frygten for en ny storkonflikt.

Hvilken lære DAF drog af konflikten, vides desværre ikke, men forbundet ser ud til at have tilnærmet sig De samvirkede i mange konkrete situationer i den periode, arbejdsmændene stod uden for DsF. At Vilh. Nygård afløste Carl F. Madsen som formand, må også have spillet en vis rolle for Lyngsø.

Det ser dog ud til, at DsF rent faktisk tog hensyn til DAFs krav om forbedringer til de lavestlønnede. Poul Frank Jørgensen mener i DsFs politik efter 1925 at kunne spore en mere bevidst social linje gående ud på at mindske lønfaldet for de lavestlønnede grupper, men de konkrete resultater af en sådan solidarisk lønpolitik var små².

Dansk Arbejdsgiverforening var nok den organisation, der mest direkte overvejede storkonfliktens betydning, idet foreningen efter 1925 og formodentlig indtil 1930'erne ændrede sin taktik. Hvor de store lockouter tidligere havde været foreningens stærkeste våben, var dette blevet et tveægget sværd, der havde skabt uro i organisationen.

Langkjær udtalte nemlig på et forretningsudvalgsmøde i april 1926:

Kapitel VII.

1. Jørgensen (1975), p. 43.

2. Jørgensen (1975), p. 51-52.

»Taleren [Langkjær-TS] havde det sidste år hørt så meget fra de fag, der var i sympatiaktion, at han vidste, at disse hellere ville yde økonomisk støtte i stedet for at komme i arbejdsstandsning. Han troede, at man i fremtiden skulle søge at undgå de store arbejdsstandsninger derved, at de, der ramtes, holdt pinnen ud så længe som muligt; men i så fald var det nødvendigt at støtte dem«. ³

Storkonflikten er normalt blevet betragtet som et nederlag for DAF, hvilket også er rigtigt, for så vidt som det ikke lykkedes at undgå en generel ordning, og det ikke lykkedes at opnå større forbedringer ved en fortsat konflikt, men hvis fredsperioden 1926-30 også skyldtes, at DA ikke - som i 1921, 1922 og 1925 - »turde« erklære store lockouter, fremtræder storkonflikten i et helt andet lys.

Det er således et åbent spørgsmål, hvorvidt arbejderne - hvis storkonflikten ikke havde fundet sted - ellers ville have været nødt til at acceptere endnu større lønedsættelser i resten af 1920'erne, end tilfældet var.

Kilder og Litteratur.

1. UTRYKTE KILDER.

A. Faglige institutioner:

ARBEJDERNES FÆLLESORGANISATION I FREDERIKSHAVN.

Fællesorganisationens arkiv.

Forhandlingsprotokol 1917-1926.

ARBEJDERNES FÆLLESORGANISATION I KØBENHAVN.

Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv.

Forhandlingsprotokol 1925-1931.

CENTRALORGANISATIONEN AF METALARBEJDERE I DANMARK.

Metalarbejderforbundet i Danmarks arkiv.

Forhandlingsprotokol 1921 - 1944 (ikke benyttet).

DANSK ARBEJDSGIVERFORENING.

Erhvervsarkivet.

Referater, tryksager, korrespondance mv. om overenskomstforholdene i 1924 og 1925.

Forretningsudvalgsprotokollen 1924, 1925 og 1926.

Hovedbestyrelsesprotokollen 1924 og 1925.

(protokollerne i DAs besiddelse).

DANSK ARBEJDSMANDSFORBUND.

Specialarbejderforbundet i Danmarks arkiv.

Referater af Forbundsledelsens møder fra 15. maj 1923 til 20. december 1929.

Cirkulærer 1924 og 1925 (heri referater af delegeretmøder 1924 og 1925).

3. DA FU protokol 22/4 1926, p. 200.

»Taleren [Langkjær-TS] havde det sidste år hørt så meget fra de fag, der var i sympatiaktion, at han vidste, at disse hellere ville yde økonomisk støtte i stedet for at komme i arbejdsstandsning. Han troede, at man i fremtiden skulle søge at undgå de store arbejdsstandsninger derved, at de, der rammes, holdt pinnen ud så længe som muligt; men i så fald var det nødvendigt at støtte dem«. ³

Storkonflikten er normalt blevet betragtet som et nederlag for DAF, hvilket også er rigtigt, for så vidt som det ikke lykkedes at undgå en generel ordning, og det ikke lykkedes at opnå større forbedringer ved en fortsat konflikt, men hvis fredsperioden 1926-30 også skyldtes, at DA ikke - som i 1921, 1922 og 1925 - »turde« erklære store lockouter, fremtræder storkonflikten i et helt andet lys.

Det er således et åbent spørgsmål, hvorvidt arbejderne - hvis storkonflikten ikke havde fundet sted - ellers ville have været nødt til at acceptere endnu større lønedsættelser i resten af 1920'erne, end tilfældet var.

Kilder og Litteratur.

1. UTRYKTE KILDER.

A. Faglige institutioner:

ARBEJDERNES FÆLLESORGANISATION I FREDERIKSHAVN.
Fællesorganisationens arkiv.

Forhandlingsprotokol 1917-1926.

ARBEJDERNES FÆLLESORGANISATION I KØBENHAVN.
Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv.

Forhandlingsprotokol 1925-1931.

CENTRALORGANISATIONEN AF METALARBEJDERE I DANMARK.
Metalarbejderforbundet i Danmarks arkiv.

Forhandlingsprotokol 1921 - 1944 (ikke benyttet).

DANSK ARBEJDSGIVERFORENING.
Erhvervsarkivet.

Referater, tryksager, korrespondance mv. om overenskomstforholdene i 1924 og 1925.

Forretningsudvalgsprotokollen 1924, 1925 og 1926.

Hovedbestyrelsesprotokollen 1924 og 1925.

(protokollerne i DAs besiddelse).

DANSK ARBEJDSMANDSFORBUND.

Specialarbejderforbundet i Danmarks arkiv.

Referater af Forbundsledelsens møder fra 15. maj 1923 til 20. december 1929.

Cirkulærer 1924 og 1925 (heri referater af delegeretmøder 1924 og 1925).

3. DA FU protokol 22/4 1926, p. 200.

DANSK SMEDE- OG MASKINARBEJDERFORBUND.

Metalarbejderforbundet i Danmarks arkiv.

DSMFs protokol for tiden 4. november 1922 – 28. marts 1925 og 4. april 1925 – 8. oktober 1927.

I pakken »Overenskomstforlængelsen 1922 og 23. Overenskomstsituationen 1924-25. Lockout og strejken 1925 (forkortet: Overenskomstsituationen 1924-25) findes i læg: »Referater og huskesedler fra møder under overenskomst- og lockoutsituationen 1924-25« en dagbog af I. A. Hansen. (forkortet: I. A. Hansens dagbog).

LANDBRUGSRAADET.

Erhvervsarkivet.

Div. pakker med materiale vedrørende landbrugets stilling under transportstrejken. (ingen forhandlingsprotokoller).

LANDBRUGSRAADETS FEMMANDS-UDVALG.

Eksport-Svineslagteriernes Salgsforenings arkiv.

Div. kasser med materiale vedr. organiseringen af den »frivillige« arbejdskraft, udvalgets sekretær, Fr. Jensens arbejde i Esbjerg under transportstrejken, og beretninger fra udvalget.

SAMMENSLUTNINGEN AF ARBEJDSGIVERE INDENFOR JERN- OG METALINDUSTRIEN.

Erhvervsarkivet.

Forhandlingsprotokol 1924 og 1925.

Korrespondance, tryksager, beretninger vedr. konflikten.

DE SAMVIRKENDE FAGFORBUND I DANMARK.

Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv.

Skrivelser, notater, cirkulærer, tryksager m.v. vedrørende overenskomstsituationen i 1925.

Forhandlingsprotokol 20/2 1924 – 31/3 1925 og 15/4 1925 – 29/9 1926.

B. Statslige institutioner:

ERHVERVSMINISTERIET.

Rigsarkivet.

Intet af interesse for emnet.

JUSTITSMINISTERIETS 3. EKSPEDITIONSKONTOR.

Rigsarkivet.

Intet af interesse for emnet.

LANDBRUGSMINISTERIET.

Rigsarkivet.

Div. skrivelser vedr. landbrugseksporten under konflikten.

(Landbrugsministeriets udførselsjournal (L.U.J.) sag nr. 1340: Udførsel af landbrugsprodukter under strejken).

SOCIALMINISTERIETS 1. KONTOR.

Rigsarkivet.

Intet af interesse for emnet.

STATENS FORLIGSMÆND I ARBEJDSSTRIDIGHEDER.

Rigsarkivet.

»Beretning fra Statens Forligsmænd i arbejdsstridigheder for finansåret 1924-25.« (Ikke benyttet)

STATSMINISTERIET.

Rigsarkivet.

Intet af interesse for emnet.

C. Private institutioner:

ARBEJDERNES LANDSBANK.

Landsbankens arkiv.

Forhandlingsprotokol (nr. IX) for Bankrådet.

DET KONSERVATIVE FOLKEPARTI.

Rigsarkivet.

Forhandlingsprotokol 7/10 1924 – 20/10 1933 (Folketingsgruppen nr. 34).

(intet af interesse for emnet).

DET RADIKALE VENSTRE.

Rigsarkivet.

Forhandlingsprotokol for Rigsdagsgruppen 2. oktober 1923 – 10. februar 1926 (B.

I.2.).

SOCIALDEMOKRATIETS RIGSDAGSGRUPPE.

Folketingets bibliotek.

»Forhandlingsprotokol for den socialdemokratiske rigsdagsgruppe 18/8 1920 – 12/2 1925 og 17/2 1925 – nytår 1928.

(ikke benyttet)

SOCIAL-DEMOKRATEN.

Arbejderbevægelsens bibliotek og arkiv.

Forhandlingsprotokol for kontrahentforsamlingen 1922-1940.

Forhandlingsprotokol for kontrolkomiteen 1919-1925.

(Ikke benyttet)

SOCIALDEMOKRATISK FORBUND.

Arbejderbevægelsens bibliotek og arkiv.

Forhandlingsprotokol (»Forretningsudvalgsmøder«) 1918-1927.

Div. notater af Th. Stauning.

Referater og beretninger fra Valutarådet. (Ikke benyttet)

VENSTRE.

Rigsarkivet.

Protokol for 15/10 1924 – 30/10 1925. (»Venstrepartiet« IX) – fotokopi.

(Ikke benyttet)

D. Enkeltpersoner:

BORDING, KRISTEN.

Rigsarkivet.

Dagbog 1924-26. (se under trykte kilder).

BORGBJERG, FREDERIK H. J.

Rigsarkivet.

Intet af interesse for emnet.

BRAMSNÆS, CARL V.

Rigsarkivet.

Intet af interesse for emnet.

HANSEN, I. A.

Metalarbejderforbundet i Danmarks arkiv.

Dagbog 1924-25. (se under DSMFs arkiv).

HAUGE, CHRISTEN N.

Arbejderbevægelsens bibliotek og arkiv.

Manuskripter i Staunings arkiv (se dette).

JENSEN, JENS.

Arbejderbevægelsens bibliotek og arkiv.

Intet af interesse for emnet.

STAUNING, THORVALD.

Arbejderbevægelsens bibliotek og arkiv.

Manuskripter til div. taler og forslag.

Manuskripter af C. N. Hauge om Ministeriet under konflikten og til forskellige forslag.

STEINCKE, K. K.

Det kongelige Bibliotek.

Dagbog 1924-26.

(findes under: Utilg. 482. IV. 1.a. Diverse fra 1920'erne).

E. Forgæves efterspurgte arkiver:

LANGKJÆR, H.

Efterspurgt af Tage Kaarsted (p. 362).

LYNGSIE, M. C.

Efter oplysninger til forf. af et barnebarn, Carl Lyngsie, er al materiale blevet brændt af Lyngsies enke kort tid før hendes død.

2. TRYKTE KILDER.

A. Aviser:

Behandlet for perioden april 1924 – december 1925:

Berlingske Tidende (morgen – forkortet BTM)

Berlingske Tidende (aften – forkortet BTA)

Natinaltidende (morgen)

Nationaltidende (aften)

Politiken

Social-Demokraten (forkortet Soc-Dem)

Arbejder-Bladet (udk. hver uge)

Desuden behandlet i relevante tilfælde:

Fyns Venstreblad (Odense)

København

Landmands-Tidende.

(Hvor intet andet er angivet er trykkestedet København).

B. Fagblade, pamfletter fra organisationerne:

Arbejderen. Udg. af DsF. – ugentlig

Arbejdsgiveren. Udg. af DA – ugentlig

Arbejdsmandenes Fagblad. Udg. af DAF – ca. hver 14. dag

Storkampen. Flyveblad, Ansh. red. M. C. Lyngsie - kun 2 numre

C. Beretninger, kongresprotokoller o. lign:

Beretning om Dansk Arbejdsgiverforenings virksomhed i tiden fra 1. maj 1924 til 18. juni 1925. (Forkortet: DA beretning 1924-25).

- I. beretning om Landbrugsraadets virksomhed. 20. juni 1919 – 19. juni 1920. 1920 og 6. beretning. 1. januar 1925 – 31. december 1925. 1927. (Forkortet: Landbrugsrådets nr. beretning).
- Beretning om De samvirkede Fagforbunds virksomhed. 1. april 1924 – 31. marts 1925. 1925 og 1. april 1925 – 31. marts 1926. 1926. (Forkortet: DsF beretning år).
- II. beretning om virksomheden inden for Centralorganisationen af Metalarbejdere i Danmark samt specialberetninger fra brancheorganisationerne inden for samme. 1. april 1924 – 31. marts 1925. (Forkortet: II. beretning).
- Dansk Arbejdsgiverforenings Håndbog. 1924-25. 1924 og Håndbog 1925-26. 1925. (Forkortet: DA håndbog år).
- Dansk Arbejdsmandsforbunds 16. kongres. Vejle 16. april 1925. 1925.
- Dansk Arbejdsmandsforbunds 17. kongres. København – september 1925. 1925.
- Dansk Arbejdsmandsforbunds 18. kongres den 29. oktober 1926. 1926.
- Dansk Arbejdsmandsforbunds 19. kongres. København – februar 1929. U. Å. (1932). (Forkortet: DAF nr. kongres).
- De samvirkende Fagforbund i Danmark. Protokol over generalforsamlingen den 5.-7. maj 1925. U. Å. (1925).
- Det nordiske Arbejdsgivermøde i Oslo 1925. Stenografiske referater. Trykt som manuskript for møtets deltagere. 1926.
- D. Litteraturfortegnelse:*
- Adamsen, A: *Skal Arbejds mændene ud af D.s.F.* 1926.
- Andersen, Torben P: *Staten og Storkonflikten 1925.* 1976.
- Arbejdsgiverforeningen gennem 50 år. 1896-1946. Kbh. 1946.
- Arbejdskommissionen af 1925. Bind I-II. 1926-27.
- Bengtsson, Preben: *En demokratisk bank.* 1969.
- Bertolt, Oluf m.fl: *En bygning vi rejser.* Bind II. 1955.
- Bertolt, Oluf: *Michael Christian Lyngsie.* 1944.
- Bertolt, Oluf m.fl: *Under Samvirkets Flag.* 1946.
- Bording, Kristen: *Dagbog over Danmarks første socialdemokratiske Ministerium 1924-26.* 1976. (Forkortet: Bording dagbog dato)
- Elmquist, Hjalmar: *Industrifagene.* 1931.
- Galenson, Walter: *Arbejder og Arbejdsgiver i Danmark.* 1955.
- Jensen, Adolph: *Erindringer.* 1946.
- Jørgensen, Poul Frank: *De samvirkede Fagforbunds kompetencespørgsmål i mellemkrigstiden ca. 1921-39 specielt med henblik på forholdet mellem DsF og Dansk Arbejdsmandsforbund.* Utrykt speciale. 1975.
- Kraks blå bog. 1926.
- Kaarsted, Tage: *Påskekrigen 1920.* 3. oplag. 1973.
- Larsen, Heinrich Schlebaum: *Træk af de faglige storkonflikter i 1920 og 1925. Økonomi og politik 1955. Nr. 2-4, p. 163-204.* (Forkortet: H.S.L.)
- Milhøj, Poul: *Lønudviklingen i Danmark 1914-1950.* 1954.
- Ministerialtidende for Kongeriget Danmark for Aaret 1925. Afdeling A. 1926.
- Munch, P: *Erindringer 1924-1933. Afrustningsforhandlinger og verdenskrise.* 1964.
- Nørlund, Ib: *Det knager i samfundets fuger og bånd.* u.Å.
- Olsen, Axel: *Dansk Arbejdsmands Forbund gennem 50 år.* 1947.
- Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget. (Forkortet: FT. samling år).
- Sinding, Tom: *Dansk Arbejdsmandsforbund under storkonflikten 1925.* Utrykt speciale. 1976.

Steincke, K. K: *Fra hele Valpladsen*. Minder og meninger. Også en tilværelse II. 1946.

Svendsen, Emanuel: *En Nyboderdrengs erindringer*. Fortalt af Oskar Hansen. 1949.

Forkortelser:

Centralorganisationen: Centralorganisationen af Metalarbejdere i Danmark

DA: Dansk Arbejdsgiverforening

DAF: Dansk Arbejdsmandsforbund

DsF: De samvirkende Fagforbund i Danmark

DSMF: Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund

Eks.: Ekstraordinært

FU: Forretningsudvalg

HB: Hovedbestyrelse

Sammenslutningen: Sammenslutningen af Arbejdsgivere indenfor Jern- og Metalindustrien i Danmark. (også kaldet: Jernindustriens Sammenslutning).